

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

INFORMAČNÍ MATERIÁLY. EXILOVÝ ČASOPIS ČESKOSLOVENSKÉ RADIKÁLNÍ LEVICE (1971-1982)

Bakalářská práce

Studijní program: B7106 – Historická studia
Studijní obor: 7105R062 – Kulturněhistorická a muzeologická studia
Autor práce: **Lucie Janíková**
Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie Janíková**
Osobní číslo: **P12000614**
Studijní program: **B7106 Historická studia**
Studijní obor: **Kulturněhistorická a muzeologická studia**
Název tématu: **Informační materiály. Exilový časopis československé radikální levice (1971-1982)**
Zadávací katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem bakalářské práce je zpracovat exilový, radikálně levicově orientovaný časopis Informační materiály, který vydávala v letech 1971-1982 skupina československých emigrantů ve spolupráci s některými západoněmeckými a francouzskými občany. Studentka se bude zabývat nejenom jeho obsahem, ale také způsobem fungování redakce, jejím složením, financováním časopisu atd. Zaměření časopisu se pokusí porovnat s dalšími časopisy vydávanými československým exilem.

Bakalářská práce bude primárně založena na rozbořích jednotlivých čísel časopisu. Informace související s jeho vydáváním se studentka pokusí získat především (vedle již vydaných memoárových textů) od pamětníků, a to jak od členů redakce, tak i od jejích spolupracovníků. Práce bude uvozena kapitolou věnovanou obecné situaci v Československu a v exilu v období tzv. normalizace, která bude sestavena na základě existující odborné literatury.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Alan, Josef a kol.: Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945-1989. Praha 2001

Blažek, Petr a kol.: Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989. Praha 2005

Otáhal, Milan: Opozice, moc, společnost 1969/1989. Příspěvek k dějinám "normalizace". Praha 1994

Otáhal, Milan: Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989. Praha 2011

Pažout, Jaroslav: Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století. Praha 2008

Pečínka, Pavel: Pod rudou vlajkou proti KSČ. Osudy radikální levice v Československu. Brno 1999

Pelikán, Jiří: Sozialistische Opposition in der ČSSR. Analyse und Dokumente des Widerstandes seit dem Prager Frühling. Frankfurt am Main - Köln 1974

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.**
Katedra historie

Datum zadání bakalářské práce: **14. prosince 2012**

Termín odevzdání bakalářské práce: **13. prosince 2013**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 14. prosince 2012

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

V první řadě bych chtěla poděkovat vedoucímu bakalářské práce panu PhDr. Jaroslavu Pažoutovi, Ph. D., za jeho odbornou pomoc, trpělivost a čas, který mi věnoval. Velké poděkování patří Jiřímu Borešovi, Janu Pauerovi a Richardu Szklorzovi, kteří byli ochotní přispět svými vzpomínkami do této práce. Děkuji rodině, Bc. Zlatuši Jelínkové a dalším nejmenovaným přátelům za jejich podporu a trpělivost.

Anotace

Předkládaná bakalářská práce s názvem *Informační materiály. Exilový časopis československé radikální levice (1971–1982)* se zabývá exilovým časopisem *Informační materiály*, vydávaným v letech 1971–1982 v Západním Berlíně. Toto čtvrtletní periodikum založila skupina československých emigrantů za účelem podávání pravdivých informací jak z Československa, tak i ze světa, které byly československou cenzurou zamlčovány či zkresleny. Hlavní části práce předchází kapitoly o situaci v Československu a exilu, další úsek informuje o radikálně levicovém hnutí a je důležitý pro pochopení souvislostí týkajících se ideologického zaměření periodika. Práce zejména analyzuje obsah časopisu a také popisuje vznik a fungování redakce. Rozbor sleduje vybraná stěžejní témata probíraná v periodiku – opozici jak v Československu, tak i v zahraničí, události ve světě a kulturu. Kvalifikační práci doplňuje porovnání čtvrtletníku s časopisy *Svědectví* a *Listy*, uzavírá ji obrazová příloha s vybranými ilustracemi z časopisu.

Klíčová slova: Informační materiály 1971–1982, exil, radikální levice.

Annotation

This bachelor thesis which is going to be submitted under the title *Information Materials. Exile magazine of the Czechoslovak extreme left (1971-1982)* deals with the exile magazine *Information Materials*, which was being released in the years 1971 to 1982 in the city of West Berlin. The publishing of this quarterly periodical was originally started by a group of Czechoslovak emigrants who intended to report true information concerning not only the communist Czechoslovakia but also the rest of the world, mostly because these information had often been concealed or misrepresented by the Czechoslovakian censors. The main part of the thesis is preceded by several chapters that focus on the situation in Czechoslovakia and in the Czechoslovakian exile. The following part provides some information concerning the extreme left movement itself and is also essential for further understanding of various connections of the ideological focus of this periodical. Besides analyzing its content, the core part of this bachelor thesis describes the details concerning the formation and functioning of the editorial staff, too. The analysis pursues a number of chosen topics that had been dealt with in the periodical, i.e. the Czechoslovak opposition and the exile opposition as well as various world and home political and cultural events. This thesis is also supplemented by the comparison of the above mentioned quarterly periodical with the other exile journals such as *Testimony* and *Papers*. A number of the journal illustrations and other pictures are included in the concluding parts of the thesis.

Keywords: Information Materials 1971-1982, exile, extreme left.

Obsah

Úvod.....	9
1 Obecná situace v Československu a exilu od 60. do 80. let.....	12
2 Radikální levice.....	20
2.1 Radikální levice ve světě.....	20
2.2 Radikální levice v Československu.....	25
3 Vznik časopisu Informační materiály, jeho financování a složení redakce.....	32
4 Rozbor Informačních materiálů.....	36
4.1 Opoziční hnutí.....	37
4.1.1 Opozice v Československu.....	37
4.1.2 Opozice v zahraničí.....	41
4.1.2.1 Sovětský svaz.....	42
4.1.2.2 Polsko.....	45
4.1.2.3 Jugoslávie.....	49
4.2 Události na Západě a v zemích třetího světa.....	50
4.2.1 Válka ve Vietnamu.....	51
4.2.2 Chile.....	52
4.2.3 Pád Salazarova režimu v Portugalsku.....	54
4.3 Literatura, sport a věda.....	55
4.3.1 Literatura.....	55
4.3.2 Sport.....	56
4.3.3 Věda.....	57
5 Komparace Informačních materiálů s časopisy Svědectví a Listy.....	60
Závěr.....	64
Seznam zkratek.....	66
Seznam pramenů a literatury.....	67
Příloha.....	70

Úvod

Proti normalizované situaci po vpádu okupačních vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968, kdy byly potlačeny liberální principy pražského jara, nevystupovali pouze občané v Československu, ale také exulanti v zahraničí.¹ Boj proti utuženému komunistickému režimu v Československu probíhal také formou vydávání exilových novin a časopisů v zahraničí.

Časopis *Informační materiály* se řadí mezi exilová periodika, která se snažila československým občanům podávat pravdivé a necenzurované zprávy z domova i ze světa, protože média v Československu byla ovládána komunistickým aparátem. Tato bakalářská práce si klade za cíl analyzovat čtvrtletník po obsahové stránce a popsat jeho vznik, složení redakčního týmu a způsob financování. Rozbor jednotlivých čísel časopisu je doplňován přímými citacemi, které ilustrují levicovou orientaci *Informačních materiálů*.

První kapitola se věnuje obecným událostem v Československu i exilu během šedesátých až osmdesátých let, jejichž znalost je důležitá pro pochopení doby, kdy redakce informační bulletin vydávala. Následující část práce se zabývá radikální levicí ve 20. století, informuje o tzv. nové levici. V této kapitole je také věnována pozornost protestnímu hnutí ve Spojených státech amerických, Francii, Západním Německu a Itálii. Podkapitola s názvem „Radikální levice v Československu“ má za cíl seznámit čtenáře s vývojem československého protestního hnutí, jemuž v roce 1969 výrazně dominovala skupina Hnutí revoluční mládeže, detailněji je zde popsán i proces s obžalovanými členy. Třetí kapitola pojednává o okolnostech vzniku *Informačních materiálů*, jmenuje členy redakčního týmu a mimo jiné informuje o financování časopisu, které bylo náročné a záviselo na počtu čtenářů v zahraničí i přímo na redakci. Nejrozsáhlejší část práce tvoří samotná analýza *Informačních materiálů*, je rozdělena do tematických celků – opoziční hnutí, události na Západě a v zemích třetího světa, literatura, sport a věda. Tato témata byla redakcí nejvíce sledována, a protože rozsah vydaných článků byl široký, analýza se podrobněji zabývá nejčastěji komentovanými událostmi. V závěrečné kapitole byla provedena komparace zaměření exilového

¹ CUHRA, Jaroslav: *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý, od roku 1918*, 1. vyd. Praha – Litomyšl, Paseka 2006, ISBN 80-7185794-7, s. 242.

čtvrtletníku s jinými časopisy vydávanými v exilu. Pro srovnání byly vybrány časopisy *Svědectví a římské Listy*. Časopis *Svědectví* vznikl v padesátých letech a byl jistě nejznámějším a velice úspěšným periodikem, naopak časopis *Listy* vznikl, stejně jako *Informační materiály*, v sedmdesátých letech, z těchto důvodů byla tato periodika zvolena pro bližší komparaci. Nezbytnou součástí práce je obrazová příloha dokumentující podobu *Informačních materiálů*.

Primárním pramenem této bakalářské práce byl samozřejmě časopis *Informační materiály*, uložený v knihovně samizdatové a exilové literatury Libri prohibiti v Praze. Informace o tom, jak periodikum vzniklo, kdo působil v redakčním týmu a kdo se podílel na jeho financování, byly získány z výpovědí pamětníků. Oslovena byla většina bývalých členů redakce. Vzhledem k tomu, že pamětníci doposud žijí v zahraničí, a také z důvodu časové tísně, byly rozhovory vedeny přes elektronickou poštu. S rozhovorem souhlasil Jiří Boreš, Jan Pauer a Richard Szklorz. Někteří oslovení členové však z osobních důvodů odmítli poskytnout své výpovědi a v jednom případě se tehdejší redaktor dokonce k časopisu vůbec nehlásil. U výpovědí pamětníků je potřeba brát ohled na to, že vzpomínali na dobu před čtyřiceti třemi lety a některé informace mohou být již nepřesné či zkreslené. V práci měly být využity i rozhovory se spolupracovníky redakce, bohužel se ale s žádným z nich nepodařil navázat kontakt. Pasáž o Hnutí revoluční mládeže a o vzniku *Informačních materiálů* byla doplněna publikovanými vzpomínkami Sibylle Plogstedtové² a Petra Uhla³.

Teoretické poznatky o opozičním hnutí během československé normalizace byly nejvíce čerpány z děl historika Milana Otáhalo, jenž se zabývá obdobím 1969–1989. Jeho studie se především soustřeďovaly na opoziční aktivity a disent v Československu a pro tuto práci byly důležitým zdrojem informací.

O studentském hnutí vyšlo několik málo publikací a pro tuto bakalářskou práci byla zvolena čtivě napsaná monografie Jaroslava Pažouta *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*. Autor píše o studentském hnutí na Západě a v Československu v šedesátých letech dvacátého století. Pro tuto kvalifikační práci byly využity informace o problematice studentského hnutí v západních zemích –

2 PLOGSTEDTOVÁ, Sibylle: *V síti dějin. Zatčena v Praze po roce 1968*, 1. vyd. Brno, Doplněk 2002, ISBN 80-7239-127-5.

3 UHL, Petr – PAVELKA, Zdenko: *Dělal jsem, co jsem považoval za správné*, 1. vyd. Praha, Torst 2013, ISBN 978-80-7215-466-1.

ve Spojených státech amerických, Francii, Západním Německu a Itálii, a také o československé radikální levici. Pro doplnění informací byla použita studie od téhož autora s názvem *Radikálně levicová opozice v Československu v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století* a také vzpomínky Jaroslava Suka⁴ pojednávající mimo jiné o vzniku studentského hnutí na pražské Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

Poznatky o studentských nepokojích, které vyvrcholily během roku 1968, čerpá tato bakalářská práce také z útlé monografie Ingrid Gilcher-Holteyové *Hnutí '68 na Západě. Studentské bouře v USA a západní Evropě*, která byla v roce 2004 první publikací zabývající protestním hnutím v šedesátých letech.

Jak již bylo zmíněno, poslední kapitola práce se snaží porovnat *Informační materiály* s časopisy *Svědectví* a *Listy*. Kromě těchto periodik byly základní informace získány z rozsáhlého katalogu exilových časopisů od autorů Lucie Formanové a Jiřího Gruntoráda.

⁴ SUK, Jaroslav – HOCHMAN, Jiří – FILIP, Ota: *Počátky odporu proti normalizačnímu režimu ve vzpomínkách účastníků. Materiály, studie, dokumenty, číslo 8/1997*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1997.

1 Obecná situace v Československu a exilu od 60. do 80. let

Během šedesátých let se v Československu objevily výrazné snahy liberalizovat zdejší poměry, tyto tendence souvisely se společenským a politickým vývojem v zemi. Prvotním impulsem ke změnám se stal rok 1956, kdy se konal XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) a byly zveřejněny informace o Stalinových diktátorských praktikách. Komunistická strana Československa (KSČ) proto podnikla jistá opatření, protože návrat k politice ze čtyřicátých a padesátých let nepřípadal v úvahu. Na začátku šedesátých let byla proto velká část politických vězňů amnestována a celkově se zmírnily trestní sazby. Prezident Antonín Novotný byl nucen prošetřit procesy z padesátých let a rehabilitovat oběti politických procesů. Rehabilitováni byli i slovenští politici (Gustáv Husák, Vladimír Clementis aj.), což mělo za následek rozkvět národního uvědomění slovenského obyvatelstva, které nesouhlasilo s pražským centralismem. Ke vzniku reformních hnutí přispěla i krize v ekonomické sféře v letech 1961–1964. V Československu již neexistoval soukromý úsek a obchodní styky směřovaly zejména k Sovětskému svazu (SSSR) a jeho socialistickým zemím. Ekonomika nevyhovovala potřebám občanů, přibývalo stále více případů, kdy v rodinách převažovaly výdaje nad příjmy. Nepříjemná ekonomická situace si vynutila Šikovu⁵ reformu, která byla úspěšnou a vzbudila zájem obyvatelstva o hospodářské problémy.⁶

V těchto letech se začala společensky angažovat generace, která se narodila po druhé světové válce. Mladí lidé na rozdíl od starších občanů požadovali jiné životní priority a nebáli se kritizovat systém v zemi. V porovnání s předešlými lety vzrostl počet studujících na středních i vysokých školách a mladá inteligence se začala zajímat i o politiku. Právě mládež, zejména pak vysokoškolští studenti, patřila k významným reprezentantům opozičního hnutí. Mladá generace občanů se snažila o úplné zrušení cenzury a chtěla docílit i svobody slova. Studenti postupně zakládali zájmová sdružení,

5 Ota Šik byl československým ekonomem, zabývajícím se problematikou plánovitého řízení národního hospodářství; Ota Šik, in: *Totalita* [online], [vid. 15. 5. 2014], dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_siko.php.

6 PAŽOUT, Jaroslav: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, 1. vyd. Praha, Prostor 2008, ISBN 978-80-7260-186-8, s. 73–75.

kluby, hudební skupiny, čímž se snažili vymanit z kontroly komunistického režimu.⁷

Druhá polovina šedesátých let minulého století byla ve znamení postupného uvolňování ve společenské i politické sféře. Do čela KSČ se v roce 1968 prosadili proreformně orientovaní politici, což vedlo ke snahám o demokratizaci sovětského systému. Na takzvaném lednovém plénu konaném 5. 1. 1968 se pozice prvního tajemníka ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) ujal Alexandr Dubček a nahradil tak ve funkci Antonína Novotného. Většina studentů se ztotožnila s reformní Dubčekovou vládou, která usilovala o nastolení „socialismu s lidskou tváří“. Demokratizace socialismu byla hlavním cílem mladé inteligence, jež se stále více radikalizovala. Josef Smrkovský obsadil místo předsedy Národního shromáždění a v čele vlády stanul Oldřich Černík. Všechny tyto změny daly podnět k začátku obrodného procesu, tzv. pražského jara, které se vyznačovalo snahou reformovat socialistický režim.⁸

Obrodný proces pražského jara 1968 v Československu pokračoval a to vyvolávalo v Sovětském svazu velký neklid, Moskva nesouhlasila s československým vývojem, který považovala za nebezpečný. Sovětský svaz měl podezření, že by reformní snahy v Československu mohly ovlivnit situaci i v sousedních zemích východního bloku a mohly by vést až k ohrožení socialismu. Moskva nevěřila, že by se stav v Československu zlepšil, a proto se rozhodla obrodný proces zastavit vlastními silami. 21. srpna 1968 vtrhla na československé území vojska Varšavské smlouvy – armáda Sovětského svazu, Polska, Německa, Maďarska a Bulharska.⁹

Okupace vyvolala odpor v Československu, ale i v zahraničí. Největším odpůrcem sovětské invaze bylo opět studentstvo, jež bylo nejaktivnější při pořádání demonstrací. Obrovskou nevoli vyvolal zejména fakt, že Sovětský svaz začal zasahovat do vnitřních záležitostí Československa. Hned 21. srpna byli přední komunističtí politici (Alexandr Dubček, Josef Smrkovský, Oldřich Černík, František Kriegel) zadrženi a převezeni do Moskvy, kde byli donuceni podepsat tzv. moskevský protokol. Protokol požadoval, aby sdělovací prostředky v Československu podléhaly kontrole, dále zakazoval organizace stojící mimo Národní frontu (např. Klub angažovaných

7 Tamtéž, s. 76–77, 79.

8 Tamtéž, s. 103–107.

9 CUHRA, c. d., s. 233–235.

nestraníků, hnutí politických vězňů K 231), požadoval i první kádrová opatření. Moskevský protokol podepsali všichni z československé delegace kromě Františka Kriegela, jenž byl následně zbaven funkce předsedy Národní fronty.¹⁰

Po 21. srpnu převážná část občanů ztratila naději na možnou reformu československého socialismu, což se projevilo i ve vlně emigrace¹¹, která byla dosud největší.¹² Utužení komunistického režimu přinutilo několik tisíc občanů k odchodu z rodné země, Alena Jaklová uvádí, že k roku 1972 opustilo československé území 127 000 občanů.¹³ Emigrační vlnu tvořily osoby nesouhlasící s režimem, bývalí komunisté, studenti a inteligence – umělci, vědci, spisovatelé. Úbytek intelektuálů znamenal pro Československo značné ztráty, naopak ale posílil vliv exulantů v zahraničí.¹⁴

Studentské bouře proti intervenci vyvrcholily v listopadu, v den výročí říjnové revoluce a 17. listopadu. Vznesené požadavky demonstrujících studentů nebyly akceptovány.¹⁵ Porážku studenti vnímali jako beznadějný konec snah o možné změny, ale část z nich se s neúspěchem stávek nesmířila. Právě z radikálnější části studentstva vzniklo v prosinci *Hnutí revoluční mládeže* (HRM), jež se v následujícím roce podílelo na několika manifestacích, zejména při ročním výročí okupace.¹⁶

V dubnu roku 1969 došlo ke změně ve vedoucích místech KSČ, Alexandr Dubček byl sesazen a prvním tajemníkem KSČ se stal Gustáv Husák. Důležitým bodem Husákova programu bylo zbavit stranu reformistů, k tomu sloužily tzv. prověrky, které

10 OTÁHAL, Milan: *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2011, ISBN 978-80-7285-137-9, s. 15–16; též PAŽOUT, c. d., s. 181.

11 Emigrace je chápána jako dobrovolný odchod ze země, exil označován jako vynucené opuštění rodné země, JAKLOVÁ, Alena: *Čechoamerická periodika 19. a 20. století*, 1. vyd. Praha, Academia 2010, ISBN 978-80-200-1810-6, s. 19.

12 PERNES, Jiří: Předmluva, in.: JERÁBEK, Vojtěch: *Českoslovenští uprchlíci ve studené válce*, Brno, Stilus 2005, ISBN 80-903550-0-5, s. 17.

13 JAKLOVÁ, c. d., s. 28.

14 ČECHMÁNKOVÁ, Tereza: *Exilová periodika a jejich reflexe 2. poloviny 60. let 20. století* (magisterská práce), Brno, FF MU 2012, s. 11.

15 Požadovali dodržování lidských práv, svobodu shromažďování a slova. Byli proti znovuzavádění kabinetní politiky a chtěli stažení okupačních vojsk z Československa, PAŽOUT, Jaroslav: Radikálně levicová opozice v Československu v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století, in: STEHLÍK, Michal, et al.: *Kreiského éra v Rakousku a období normalizace v ČSSR*, 1. vyd. Praha, FF UK v Praze a Togga 2013, ISBN 978-80-7308-480-6, s. 150.

16 PAŽOUT: Radikálně levicová opozice v Československu v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století, c. d., s. 150–151; Viz blíže 2. kapitola.

vylučovaly komunisty podporující obrodný proces nebo nesouhlasící s okupací země. Ze strany bylo vyloučeno nebo vyškrtáno na půl milionu členů. Poznamenaní byli tito lidé i v pracovním životě, jelikož nesměli vykonávat některá povolání, jejich mzdy nesměly přesáhnout určitou částku a potomci nemohli studovat. KSČ se dařilo plnit normalizační plány a většina občanů se přizpůsobila životu v reálném socialismu.¹⁷ Nemalá část občanů, jež nechtěla akceptovat tento vývoj, volila exil. Začínající Husáková normalizace se neubránila odlivu občanů prchajících do zahraničí u příležitosti dovolených či turistických zájezdů.¹⁸ Ke konci roku 1969 podle odhadů odešlo do Kanady přibližně 15 000 občanů, do Spojených států amerických 6000, do Austrálie kolem 5000, Anglii přijalo za svůj domov 1500–2000 osob, Západní Německo zvolilo na 8000 lidí, do Švýcarska odešlo až 13 000 a do Itálie 5000 občanů.¹⁹ Pro československé uprchlíky v zahraničí existovaly i výbory a organizace, které měly pomoci s prvními měsíci života v exilu. Nejvýznamnější z nich představoval „Americký fond pro československé uprchlíky“, založený Janem Papánkem, a „Československý pomocný výbor pro politické uprchlíky v Londýně“.²⁰ Většina exulantů se v zahraničí adaptovala, získala práci v oboru a začala se angažovat do publikační činnosti. Založili nakladatelství pro exilovou literaturu, připojovali se do existujících exilových periodik, nebo naopak zakládali časopisy nové, aby československým občanům mohli podávat zprávy nezávislé na cenzuře a svým způsobem proti situaci v rodné vlasti bojovat.²¹

Normalizační snahy státního aparátu chtěli překazit nejen intelektuálové v exilu, ale také někteří českoslovenští obyvatelé a studenti. Po srpnové invazi převládala v očích občanů nechuť a skepse z dalšího vývoje v zemi. Největší demonstrace propukly u příležitosti prvního výročí intervence vojsk Varšavské smlouvy, ale byly zmařeny zásahem ozbrojených složek. Veřejným odporem proti politickému vývoji byl *Manifest Deseti bodů* vydaný 21. srpna 1969, jenž odmítal sovětský model socialismu a volal po jeho reformě. Autoři odkazovali na význam lidských a občanských práv,

17 OTÁHAL, c. d., s. 17, 70; též BLAŽEK, Petr: *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1969*, Praha, Ústav českých dějin FF UK a Dokořán 2005, ISBN 80-7363-007-9, s. 25.

18 PERNES, c. d., s. 18.

19 ČECHMÁNKOVÁ, c. d., s. 13.

20 JEŘÁBEK, Vojtěch: *Českoslovenští uprchlíci ve studené válce*, Brno, Stilus 2005, ISBN 80-903550-0-5, s. 22–23.

21 ČECHMÁNKOVÁ, c. d., s. 12–13.

nepokládali se za antikomunisty, ale neuznávali vedoucí úlohu KSČ.²² Tvrdě odsoudili intervenci vojsk 21. srpna 1968 a požadovali dodržování platných smluv mezi státy sovětského bloku bez vměšování se do vnitřních záležitostí jiného státu. Vyzývali k všeobecné diskuzi o stažení vojsk ze země. Dle jejich slov to byla hlavní příčina neklidu a nejistoty v Československu.²³

Občané se stáhli do ústraní až do konce osmdesátých let a nepodíleli se na protestních aktivitách. Paralelně vznikla opozice, která měla politický ráz a byla nelegální. Politická opozice se snažila o změnu socialismu a odvolání Gustáva Husáka z funkce. Do této skupiny patřili reformisté, kteří byli vyloučeni ze strany, vyloučení příslušníci z Československé strany socialistické a vysokoškolští studenti z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (FF UK). Politická opozice částečně zpomalila normalizační proces, ale na společnost měla velmi slabý vliv.²⁴

Nový druh opoziční síly vzešel z kulturní sféry. Do tohoto prostředí se řadily kupříkladu různé umělecké, duchovní, názorové a tvůrčí skupiny. Patřil k nim také kulturní underground, jehož cílem bylo odmítat a vědomě přehlížet normy totalitního zřízení a jeho mocenských institucí. Underground byl svými zastánci chápán jako životní styl, nikoli jako hudební či umělecký směr, ale i přesto bylo undergroundu zakázáno veřejně působit. KSČ se obávala hlavně o mladou generaci, která by mohla tomuto životnímu stylu podlehnout, což normalizátoři viděli jako hrozbu do budoucnosti. Underground však nechtěl změnit společenské poměry, požadoval možnost se svobodně bez jakýchkoliv mezí realizovat. Nejpopulárnější byla a velký vliv na pozdější underground měla rocková skupina The Plastic People of the Universe v čele s Ivanem „Magorem“ Jirousem. Skupinu v roce 1976 zatkla policie a celkem bylo vyšetřováno na 100 osob. Všichni členové byli souzeni za výtržnictví spáchané v organizované skupině. Ivan Jirous byl odsouzen na 18 měsíců, Pavel Zajíček na 12 měsíců, Svatopluk Karásek a Vratislav Brabenec na osm měsíců vězení. Zatčení hudebníků vyvolalo v kulturní opozici jasný nesouhlas. Všichni si uvědomovali, že se jedná o útok na samotnou svobodu. Soud s muzikanty vyvolal veřejné protesty

22 OTÁHAL, c. d., s. 17–18, 62–64, 70; též BLAŽEK, c. d., s. 25.

23 BLAŽEK, c. d., s. 27.

24 OTÁHAL, Milan: Opozice v českých zemích na sklonku tzv. normalizace, in: BLAŽEK, Petr – PAŽOUT, Jaroslav (eds.): *Dominový efekt. Opoziční hnutí v zemích střední Evropy a pád komunistických režimů v roce 1989*, 1. vyd. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2013, ISBN 978-80-7285-166-9, s. 112–113.

lidu i inteligence, ze které zanedlouho vzniklo občanské uskupení *Charta 77*.²⁵

Charta 77 vznikla spojením různých opozičních sil. Autoři poukázali na nedodržování lidských a občanských práv v Československu v *Prohlášení Charty 77*, které bylo datováno k 1. lednu 1977. Signatáři se charakterizovali jako „volné, neformální a otevřené společenství lidí různých přesvědčení, různé víry, různých profesí, které spojuje myšlenka o respektování občanských a lidských práv“. Mezi prvními signatáři byli například Václav Havel, Jan Patočka, Zdeněk Mlynář, Pavel Kohout. Všichni se snažili o otevřenou diskuzi s komunistickým vedením.²⁶

Proti signatářům stálo vedení KSČ a také určitá část veřejnosti. Gustáv Husák zahájil přímé pronásledování organizátorů a těch, kteří souhlasili s *Chartou 77* a podepsali ji. Na denním pořádku byly domovní prohlídky a výslechy podezřelých. Zvláštní opatření učinila Státní bezpečnost vůči Václavu Havlovi, jenž byl zatčen už 14. ledna za podvracení republiky a jako hlavní organizátor *Charty 77*. Komunisté se snažili, aby většina československé populace toto hnutí odsoudila. Výsledkem jejich kampaně proti chartistům se stala tzv. anticharta, která byla protipólem *Charty 77*, podepsali ji někteří dramatičtí umělci (Jan Werich, Ladislav Smoljak či Jiří Menzel). Antichartou umělci vyjádřili, že situace v Československu je v pořádku a že si nepřejí rozvracet republiku. Přihlásili se k socialismu, k míru a spolupráci ve světě v zájmu šťastného lidského života. Část umělců antichartu podepsala z důvodu beznaděje a strachu, protože se domnívali, že jakýkoli vzdor vůči režimu nemá žádný smysl a vedl by akorát ke ztrátě možnosti se realizovat v oboru, což by znamenalo jistý úpadek kultury.²⁷ Na druhou stranu se od roku 1977 zvyšoval počet emigrantů, ke kterým se připojili i dělníci (v roce 1979 tvořili 42 % souhrnného počtu exulantů).²⁸

Význam *Charty 77* byl zejména v tom, že dala impuls pro vznik jiných nezávislých skupin. Spojila různé opoziční skupiny v jednotné hnutí za lidská práva a vznikla v době, kdy byla zakázána politická opozice. S tím souvisel i rozmach samizdatu.²⁹ Aktéři *Charty 77* obnovili společenskou a kulturní opozici, která

25 ALAN, et al.: *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945–1989*, Praha, Lidové noviny 2001, ISBN 80-7106-449-1, s. 19; též OTÁHAL, c. d., s. 116–123.

26 OTÁHAL: *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, c. d., s. 129–130.

27 Tamtéž, s. 133–134, 140.

28 PERNES, c. d., s. 18.

29 OTÁHAL: *Opozice v českých zemích na sklonku tzv. normalizace*, c. d., s. 119.

vyvrcholila na konci roku 1989 revolucí a následným pádem komunistického režimu.³⁰ Vliv chartistů na společnost nebyl příliš velký, ke sklonku roku 1989 se k ní připojilo pouze kolem dvou tisíc občanů. Příčinou byl možný postih signatářů a pronásledování příslušníky státní bezpečnosti (StB). Občané Československa se většinou přizpůsobili životu v normalizovaném režimu, který jim zajistil i určitou jistotu v budoucnu. Rodiny měly možnost jet na dovolenou do Bulharska, jejich děti mohly studovat.³¹

Mezníkem ve vývoji disentu³² v osmdesátých letech byl nástup Michaila Gorbačova do čela KSSS. Brežněvova doktrína³³ byla nahrazována perestrojkou a glasností³⁴, díky nimž se komunistický režim v socialistických státech postupně „uvolňoval“.³⁵

Zlom nastal i v chování obyvatelstva, které se nebálo vyjádřit nesouhlas nad situací v zemi. Prvním takovým podnětem v Československu se stala *Demokratická iniciativa*, což byla skupina bývalých členů redakce časopisu *Tvář*. I přesto, že usilovali o demokratizaci režimu, nenašli oporu ve společnosti. Veřejnost neoslovilo ani *Hnutí za občanskou svobodu*, které se, jak z názvu skupiny vyplývá, snažilo o respektování Všeobecné deklarace lidských práv a o odvolání ústřední úlohy KSČ.³⁶

Ve druhé polovině osmdesátých let se do veřejného života aktivně zapojili mladí občané, kteří nebyli spokojeni s normalizovaným obdobím a nechtěli se přizpůsobit životu v reálném socialismu jako jejich rodiče. Část z nich se zapojila přímo do disidentských skupin i přes riziko postihu ze strany režimu. Příkladem mohou být

30 OTÁHAL: *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, c. d., s. 166.

31 OTÁHAL, Milan: *Opozice, moc, společnost 1969/1989. Příspěvek k dějinám „normalizace“*, Praha, Maxdorf 1994, ISBN 80-85800-12-8, s. 46.

32 Název pro osoby či skupiny, které zastávají odlišné názory od oficiální vládnoucí ideologie; dissent, in: *Totalita* [online], [vid. 15. 5. 2014], dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/disent.php>.

33 Doktrína dávala právo k zásahu vojsk Varšavské smlouvy v případě, že by byl socialismus ohrožen; Brežněvova doktrína, in: *Totalita* [online], [vid. 15. 5. 2014], dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/doktr_brez.php.

34 Perestrojku (přestavbu) a glasnost' (otevřenost) zaváděl Michail Gorbačov, který začal otevřeně mluvit o špatném stavu hospodářství, hlavním kritériem kádrové politiky měla být místo poslušnosti jen schopnost, nastolil také otevřenost informací; Sovětský svaz v éře Michaila Gorbačova, in: *Totalita* [online], [vid. 30. 6. 2014], dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/sssr_gorb.php.

35 Viz blíže OTÁHAL: *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, c. d., s. 275–283.

36 OTÁHAL, Milan: *Opozice v českých zemích na sklonku tzv. normalizace*. in: BLAŽEK, Petr – PAŽOUT, Jaroslav (eds.): *Dominový efekt. Opoziční hnutí v zemích střední Evropy a pád komunistických režimů v roce 1989*, 1. vyd. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2013, ISBN 978-80-7285-166-9, s. 119–122.

mládežnická hnutí *České děti* a *Nezávislé mírové sdružení*. Jejich členové považovali za nutnost organizovat demonstrace jakožto důležité opatření proti normalizaci. Obě skupiny zorganizovaly 21. srpna 1988 velkou manifestaci k dvacátému výročí okupace. Mnohem významnější demonstrace se však uskutečnila při výročí upálení Jana Palacha v lednu 1989. Proti demonstrantům nemilosrdně zasáhly policejní složky a Lidová milice, vůči čemuž se postavili občané Československa, kteří se následně začali angažovat do hnutí.³⁷ V červnu se zrodilo i petiční hnutí s dokumentem *Několik vět*, který sepsali chartisté. Veřejnost byla vyzvána k boji proti režimu. V dokumentu zazněly požadavky, napsané v sedmi bodech: propuštění politických vězňů, svobodné shromažďování, možnost vzniku spolků, zrušení cenzury a zahájení debaty o padesátých letech, pražském jaru a 21. srpnu. Do konce listopadu se pod petici podepsalo 40 000 občanů včetně známých osobností.³⁸

Opoziční hnutí v období normalizace podstatně přispělo k občanské iniciativě vzdorovat režimu Československu. Významná byla *Charta 77*, která zahájila dialog s KSČ o nedodržování základních lidských práv. Je důležité zmínit i revoltující mládež, studentstvo, jež se nejvíce podílelo na opozičním hnutí během normalizace. Nemůže být opomenuta úloha exilu a jeho snaha vzdorovat režimu skrze necenzurované noviny a časopisy. Velkou roli sehrála Gorbačovova politika, jež měla nepochybně mezinárodní význam – přispěla k zániku Sovětského svazu a demokratické změně v socialistických zemích, která v Československu vyvrcholila na konci roku 1989.³⁹

37 OTÁHAL: *Opozice v českých zemích na sklonku tzv. normalizace*, c. d., s. 123–128.

38 BLAŽEK, c. d., s. 38; též OTÁHAL: *Opozice v českých zemích na sklonku tzv. normalizace*, c. d., s. 128–129.

39 OTÁHAL: *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, c. d., s. 275.

2 Radikální levice

2.1 Radikální levice ve světě

Základy protestního hnutí se vytvářely po druhé světové válce po celém světě, nejzřetelněji na Západě. Hospodářský a společenský rozmach západních zemí po válce zapříčinil nárůst populace a na společnost měla čím dál větší vliv konzumní kultura. V šedesátých letech se počet vysokoškolských studentů vyšplhal na několiknásobek oproti předchozím letům a studium bylo umožněno všem bez rozdílu. Úroveň výuky dle posluchačů klesala a nedostatečně připravovala na budoucí práci. Postupně se studenti emancipovali v univerzitní správě, což bylo podstatné pro další rozvoj protestního hnutí.⁴⁰

Protestní hnutí lze rozlišit na kulturní a politické. Příkladem kulturního protestního hnutí byli například hippies. Z politických hnutí byla nejznámější *nová levice* (anglicky New Left), pojmenovaná Angličanem Charlesem Wrightem Millem. Nová levice neměla společný program, ale jednotně byla proti konzumní společnosti či stalinismu (kromě maoistů). Inspirovala se myšlenkami neomarxismu, existencialismu, maoismu, trockismu i anarchismu.⁴¹ Trockismus byl větví radikální levice, která ovlivnila i československé revoluční hnutí (především část členů *Hnutí revoluční mládeže*). Jeho představitelé čerpali z marxismu a leninismu interpretovaného Lvem Davidovičem Trockým, snažili se o svrhnutí kapitalismu a nastolení socialismu. Vše mělo probíhat formou celosvětové revoluce, jejíž proces nesměl být ukončen, aby se zabránilo případnému návratu kapitalismu. Trockisté byli tedy zastánci permanentní revoluce. Známou trockistickou skupinou byl například *Sjednocený sekretariát IV. internacionály*. Maoisté čerpali z myšlenek Mao Ce-tunga a toužili po takzvané kulturní revoluci. Anarchismus byl dalším směrem levice, jehož stoupenci požadovali nahradit kapitalismus přímou demokracií postavenou na referendech, komunách, družstevním a společenském vlastnictví. Mezi známé představitele anarchismu se řadil Petr Kropotkin či Michail Bakunin.⁴² Vznik nové levice souvisel s rokem 1956, kdy se konal

40 PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století c. d.*, s. 17–19.

41 Tamtéž, s. 23–25.

42 PEČÍNKA, Pavel: *Pod rudou vlajkou proti KSČ: osudy radikální levice v Československu*, 1. vyd.

XX. sjezd KSSS a byla zjištěna krutost stalinistické doby. Západní komunisté začali hledat jinou alternativu levice, velká část komunistů stranu i opustila. Hlavním záměrem nové levice bylo změnit společnost k lepšímu a spravedlivějšímu obrazu, kde by měl každý občan právo rozhodovat a jednat o věcech, jež se ho týkají.⁴³

Radikalizace společnosti v 60. letech probíhala zejména na Západě, tedy ve Spojených státech amerických (USA) a v zemích západní Evropy (ve Francii, Západním Německu, Itálii atd.). Mladá generace, především studenti, kteří byli nespokojeni se stávající společenskou i politickou situací v zemi, toužili po změně. Chtěli se podílet na univerzitní správě a prostřednictvím spolupráce se snažili změnit učební plán a princip výuky ve vysokém školství. Angažovanost studentů na univerzitách a jejich zájem o politiku dal později impuls pro vznik protestních hnutí na americkém i evropském kontinentě.⁴⁴

V USA se protestní hnutí rozvinulo v 60. letech. Například mládežnické uskupení *Studenti pro demokratickou společnost* (Students for a Democratic Society – SDS) se snažilo provést změny na univerzitách tak, aby se i studenti mohli zapojovat do univerzitní správy. Postupná angažovanost Ameriky ve válce ve Vietnamu se pro SDS stala hlavním tématem diskuzí. Počet amerických vojáků ve Vietnamu se neustále zvyšoval a vměšování americké vlády do vnitřních záležitostí Jižního a Severního Vietnamu část americké populace odsuzovala. Studenti započali otevřené diskuze o válce ve Vietnamu (na Michiganské univerzitě v březnu 1965 studující dokonce ignorovali výuku, aby mohli projednat americkou intervenci ve Vietnamu). Na amerických univerzitách tak vznikala debatní shromáždění, která řešila nejen válku, ale i politiku, ekonomiku, rasové problémy a vzrůstající chudobu.⁴⁵ Velkým protestem proti válce byl takzvaný „pochod na Washington“, kterého se 17. dubna 1965 účastnilo patnáct až dvacet tisíc demonstrantů. Veřejným odporem reagovali na události z února 1965, kdy partyzánská jednotka Vietkong zaútočila na americkou vojenskou základnu Pleiku. Zahynulo zde osm amerických vojáků, několik dalších bylo zraněno a Amerika

Brno, Doplněk 1999, ISBN 80-7239-031-7, s. 13–17; též PAŽOUT, Jaroslav: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století c. d.*, s. 26–28.

43 PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století, c. d.*, s. 25–26, 32–33.

44 Tamtéž, s. 17–19.

45 Tamtéž, s. 40–42.

tak získala záminku pro bombardování Severního Vietnamu.⁴⁶ Odpor k válce ve Vietnamu byl natolik velký, že se do protestních akcí zapojili dosud politicky neaktivní studenti. Ke konci roku 1967 protestovalo před Pentagonem až půl milionu lidí.⁴⁷

Známějším americkým protestním hnutím však byli tzv. hippies z šedesátých let. Vyznačovali se dlouhými vlasy (v ČSSR označováni jako „vlasatci“ či „máničky“), barevným a rozmanitým oblečením, volnými kalhotami a jejich symbolem se staly květiny. Hippies představovali nonkonformní způsob života, čímž výrazně vybočovali ze společnosti. „Květinové děti“ preferovaly svobodný životní styl, distancovaly se od jakékoli disciplíny a svůj život si zpříjemňovaly různými meditacemi a užíváním návykových látek. Inspirací pro hippies bylo východní náboženství zen-buddhismus, jakožto vzor prostoty a chudoby, ale také román *Na cestě* od Jacka Kerouacka. Tímto způsobem života se chtěli odpoutat od materiální společnosti, dát najevo svůj nesouhlas vůči dosavadní americké politice a válce ve Vietnamu. Hnutí hippies se v šedesátých letech stalo velkým fenoménem, ze San Francisca se rozšířilo do dalších států Ameriky a později i do západní Evropy.⁴⁸

Mobilizace mladé společnosti neprobíhala pouze na americkém kontinentu, ale i v Evropě. V Západním Německu ve druhé polovině šedesátých let nastala hluboká krize ve vzdělávacím systému, protože byl nedostatek vzdělaných a kvalifikovaných lidí. Nepříjemná situace ve školství vedla k opakovaným diskusím a také k aktivitě ze strany studentů.⁴⁹ Už po druhé světové válce, v roce 1946, vznikl *Socialistický svaz německého studentstva* (Sozialistischer Deutscher Studentenbund – SDS). Svaz byl nejprve součástí Sociálně demokratické strany Německa (SPD), ale na začátku šedesátých let se od strany oddělil. *Socialistický svaz německého studentstva* se sídlem v Západním Berlíně započal s vlastním programovým plánem. V roce 1962 se na svolaném mítinku svaz označil za novou leviči a zároveň si vytyčil hlavní cíle: angažovat studenty do seminářů, podílet se na řízení ústavů a fakulty, demokratizovat univerzitní funkce. Nejvýznamnějším reprezentantem západoněmecké levice byl

46 GILCHER-HOLTEYOVÁ, Ingrid: *Hnutí '68 na Západě. Studentské bouře v USA a západní Evropě*, 1. vyd. Praha, Vyšehrad 2004, ISBN 80-7021-698-0, s. 36.

47 PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, c. d., s. 42.

48 Tamtéž, s. 23–24; též GILCHER-HOLTEYOVÁ, c. d., s. 50–52.

49 PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, c. d., s. 43.

bezpochyby Rudi Dutschke, který se mimo jiné v roce 1968 účastnil diskuze se studenty na FF UK v Praze.⁵⁰

Důležitým okamžikem pro SDS bylo ovládnutí akademické studentské rady na Svobodné univerzitě v roce 1964.⁵¹ Studenti postupně získávali i podporu od veřejnosti ohledně otázky války ve Vietnamu. Jako první se ke studentům připojili spisovatelé a profesori svým veřejným *Prohlášením o válce ve Vietnamu*, které vyšlo písemně 1. prosince 1965. Ve Spolkové republice jej podepsalo na 70 spisovatelů a 130 profesorů i asistentů.⁵² Prvním větším protestem v Německu byla demonstrace proti válce v roce 1966 a účastnilo se jí téměř dva tisíce osob. Následující rok se SDS podílel na akci proti návštěvě perského monarchy Rezy Pahlavího. Studenti organizovali diskuze o Pahlavího režimu v Íránu a uskutečnili demonstraci přímo před radnicí v Západním Berlíně při návštěvě Pahlavího a jeho manželky. Proti studentům tvrdě udeřila policie, a dokonce byl při této potyčce policistou postřelen student Benn Ohnesorg.⁵³ 2. června 1967 se na všech univerzitách konal smuteční obřad, v Západním Berlíně se obřadu účastnilo asi patnáct tisíc lidí. Situace se ještě více vyostřila po prohlášení místních politiků, kteří dávali vinu za smrt Ohnesorga studentům. Studentské protestní hnutí během násilných nepokojů 2. června 1967 dosáhlo velké intenzity a rozšířilo se i do jiných koutů Spolkové republiky Německo.⁵⁴

Levicová studentská mládež se formovala také ve Francii, kde měla základnu v *Národním svazu francouzských studentů*, ze kterého se později vyčlenila trockistická skupina *Mladí komunističtí revolucionáři* (Jeunesse communiste révolutionnaire – JCR). Francouzští trockisté si kladli za cíl blíže seznámit studenty s politickou situací, vzdorovat proti americké zahraniční politice a slučovat se s dalšími charakterově stejnými organizacemi pro větší vliv na společnost.⁵⁵ Chtěli také vyřešit krizi na univerzitách, kde klesala úroveň studia a snižovaly se možnosti uplatnění absolventů

50 GILCHER-HOLTEYOVÁ, c. d., s. 23–24, též PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, c. d., s. 26, 45.

51 PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, c. d., s. 45–46.

52 GILCHER-HOLTEYOVÁ, c. d., s. 38.

53 PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, c. d., s. 46–47.

54 Tamtéž, s. 47–48.

55 Tamtéž, s. 55; též GILCHER-HOLTEYOVÁ, c. d., s. 42.

v praxi.⁵⁶

Pravidelné spory mezi studenty a francouzskou policií si vynutily větší protest. Plánovaná demonstrace se uskutečnila 22. března 1968. Studenti požadovali propuštění svých spolužáků, kteří byli zadrženi kvůli své účasti na demonstraci proti vietnamské válce. Hlavním iniciátorem této revolty, která dala vzniknout anarchistickému *Hnutí 22. března*, se stal Daniel Cohn-Bendit. Březnová demonstrace odstartovala etapu několika studentských revolt na celém území Francie. Mládež demonstrovala v hlavním městě, ve Štrasburku, Toulouse a dalších městech. Vyhrocená situace dokonce dospěla k tomu, že děkan filozofické fakulty v Nanterre zrušil výuku a uzavřel univerzitu. Radikální studenti zahájili protest, který byl násilně ukončen policií. Nejostřejší střet mezi studenty a policií se uskutečnil v Latinské čtvrti, byli při něm zraněni především studenti. Veřejnosti se agresivní zásah vůči studentům nelíbil a 13. května na několik dní propukla generální stávka. Celkový počet stávkujících se vyšplhal téměř k deseti milionům, dosud nejvyššímu číslu v dějinách Francie. Stávka a nekončící protesty vyvolaly v zemi politickou krizi. Prezident Charles de Gaulle na konci května vyhlásil předčasné parlamentní volby a občanům oznámil, že v prezidentské funkci nadále bude pokračovat. Většina francouzských obyvatel byla znechucená ničivými demonstracemi radikálních studentů a neměla jistotu nad budoucností Francie, která se dlouho nacházela v politickém a společenském úpadku. Výsledky voleb byly překvapivé, protože zvítězila pravice.⁵⁷

Protesty proti americkým vojákům ve Vietnamu propukly i na Apeninském poloostrově – v Itálii. Vypukly v roce 1967 v Tridentu, odkud se pak rozšířily do dalších italských měst – Říma, Pisy, Milána, Florencie a Perugia. Protestní iniciativu v Itálii převzali tridentští studenti sociologie s jasnými cíli: osvobodit studium a myšlení od kapitalistické společnosti, být neustále ostražití vůči Komunistické straně Itálie, nenechat se manipulovat. Studenti pořádali diskuze, promítali filmy a vystavovali fotografie.⁵⁸ Tridentské demonstrace vyvrcholily v lednu roku 1966 politickou stávkou na univerzitě a obsazením Sociologického ústavu. Studentské nepokoje během

56 GILCHER-HOLTEYOVÁ, c. d., s. 79.

57 PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, c. d., s. 56–60.

58 GILCHER-HOLTEYOVÁ, c. d., s. 43–44.

šedesátých let v Itálii již nikdy nedosáhly takové intenzity jako při bouřích v Tridentu.⁵⁹

Studentské hnutí se formovalo i v dalších evropských zemích, jako například v Nizozemsku či Rakousku, a stalo se mezinárodním fenoménem.⁶⁰ Jednou z příčin studentských protestů byl jednoznačně požadavek demokracie a možnosti podílet se na správě univerzit. Válka ve Vietnamu byla druhým důvodem nepokojů a byla často označována jako „nejmarkantnější projev vykořisťování třetího světa západním imperialismem“.⁶¹

Většina protestních hnutí na přelomu let 1969/1970 zanikla. Američtí *Studenti pro demokratickou společnost* se rozpadli a francouzské *Hnutí 22. března* bylo ministerstvem vnitra zakázáno.⁶² Gilcher-Holteyová v již citované publikaci poukazuje na to, že mezinárodní hnutí během roku 1968 dokázalo uvést do protestní pohotovosti nejvíce občanů od druhé světové války. Demonstrace a protesty měly ve Francii, Itálii, Spolkové republice a USA různý vývoj i z části odlišné národní pojetí, avšak jejich konečný záměr byl jednotný.⁶³

2.2 Radikální levice v Československu

Stejně jako v západních zemích se radikální levice objevila jako hnutí i v Československu, a to koncem šedesátých let. Do jisté míry se inspirovala západním levicovým hnutím, což dokazuje například studentský majáles z května roku 1968, kde se československá mládež odvolávala hesly typu „Ať žije květnová revoluce mladých v Paříži“, „Ať žije Rudi Dutschke“ na studentské revolty ve Francii či v Západním Německu.⁶⁴

Důležitou postavou tohoto levicového směru byl Petr Uhl, který udržoval blízké kontakty s francouzskou radikální levicí. Do Francie poprvé zavítal na jaře roku 1965 na pozvání Alaina Krivina. Petr Uhl se aktivně zapojil do studentských schůzí,

59 PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, c. d., s. 48; též GILCHER-HOLTEYOVÁ, c. d., s. 43–44.

60 Viz blíže o studentském hnutí v Nizozemsku, Rakousku, Polsku a Jugoslávii PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, c. d., s. 49, 66–70.

61 Tamtéž, s. 18–20.

62 GILCHER-HOLTEYOVÁ, c. d., s. 94–95.

63 Tamtéž, s. 106.

64 PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, c. d., s. 214.

spolupracoval s redakcí radikálního studentského časopisu *Clarté*, podpořil protesty proti americké intervenci ve Vietnamu. Francouzská návštěva na něj udělala velký dojem a odstartovala jeho zájem o politiku. Studentské hnutí a studentské jaro 1968 v Paříži byly pro Petra Uhla velkou inspirací a také „politickou školou“, jak sám tvrdí. Jakýmsi vzorem pro tehdejší mladou společnost byl Rudi Dutschke, západoněmecký představitel radikálně levicového studentského hnutí, který přijel na jaře roku 1968 do Československa. Pro velkou část studentů byla Dutschkova stanoviska inspirující.⁶⁵ Podobných setkání se zahraničními levicově orientovanými studenty se uskutečnilo několik, návštěvy přijížděly z Norska, Francie, nejvíce však z Německa.⁶⁶

V souvislosti s maoismem nelze opomenout Egona Bondyho (vlastním jménem Zbyněk Fišer), který se pohyboval zejména v uměleckých kruzích a byl vyznavačem nonkonformního způsobu života. Po druhé světové válce Bondy vstoupil do KSČ, ale po roce ze strany vystoupil, byl ovlivněn i trockismem. Při psaní básní se nechal inspirovat filozofií, nejvíce marxistickou, čínskou a indickou. Na počátku června roku 1968 Egon Bondy spoluzakládal *Náborové sdružení levice* (NSL). Členové NSL, jejichž počet byl kolem 100 až 150, pořádali diskuze o aktuální politické situaci v ČSSR a snažili se o socialistickou revoluci. NSL vydalo i dvě čísla časopisu *Informační materiály*, které vedl Petr Uhl. Sdružení však nemělo dlouhého trvání, protože se po vzájemné dohodě po 21. srpnu 1968 rozpadlo.⁶⁷

Radikální levice měla svou základnu především na filozofické fakultě v Praze, k tomuto směru se řadili například Jaroslav Suk, Petruška Šustrová, Egon Čierny, Jan Frolík a Jaroslav Bašta.⁶⁸ Na jaře se těmto studentům podařilo získat pozice v nově vzniklé *Akademické radě studentů* (ARS), která nahradila fakultní výbor *Československého svazu mládeže* (ČSM) a stala se zastupujícím orgánem i mluvčím studentů fakulty.⁶⁹

65 UHL, Petr – PAVELKA, Zdenko: *Dělal jsem, co jsem považoval za správné*, 1. vyd. Praha, Torst 2013, ISBN 978-80-7215-466-1, s. 70–74; též PEČÍNKA, c. d., s. 49–51.

66 SUK, Jaroslav – HOCHMAN, Jiří – FILIP, Ota: *Počátky odporu proti normalizačnímu režimu ve vzpomínkách účastníků. Materiály, studie, dokumenty, číslo 8/1997*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1997, s. 11.

67 PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, c. d., s. 217–219.

68 Tamtéž, s. 213.

69 Tamtéž, s. 112–117; též PAŽOUT: *Radikálně levicová opozice v Československu v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století*, c. d., s. 149.

V první polovině roku 1968 také vznikla na FF UK polorecesivní organizace zvaná *Societas Cosmopolitica* (SC), zakládajícími členy byli Jaroslav Suk, Michal Staša, Karel Freund, Alexandr Langer, Enrique Quesada a další. SC ve svém manifestu zdůrazňovala nebrat v úvahu národnostní příslušnost, „neboť svou příslušnost k národu člověk získává náhodně při narození a nemůže ji ovlivnit“, proto také členové SC vystupovali pod čísly namísto nacionálně zabarvených jmen. Zavazovali se také k boji proti „šovinismu, měšťáctví, konformismu a nacionalismu“. Studenti se dále angažovali v několika demonstrativních akcích. Jednou z nich byla podpisová akce pro znovunavázání diplomatických styků s Izraelem, při které SC nasbírala na patnáct tisíc podpisů, zajímali se také o pomoc pro hladovějící v africké Biafře. Jaroslav Suk dále vzpomíná, že spolu se členy SC uspořádal protest před budovou ministerstva zahraničních věcí proti dodávkám československých zbraní do Nigérie, kde v Biafře vojáci prováděli genocidu zdejšího obyvatelstva. SC v létě 1968 přijala nabídku vycestovat do Izraele za poznáním zdejší politické situace. Zájezdu se účastnilo kolem dvaceti lidí, mezi nimiž nechyběl Jaroslav Suk, Michal Staša, Jaroslav Bašta či Petr Pithart. Během pobytu se zapojili do politických debat a účastnili se poznávacích zájezdů. Návštěvu Izraele ale přerušila invaze vojsk Varšavské smlouvy v Československu. Členové SC se ihned vydali zpět do Prahy s plánem okamžitě začít organizovaný a masivní odpor proti sovětské invazi. Většina příslušníků skupiny se ke konci roku 1968 také začlenila do *Hnutí revoluční mládeže*.⁷⁰

Invaze vojsk 21. srpna byla pro československé občany zradou, což se projevilo i v otevřeném protestu části obyvatelstva a studentů.⁷¹ Po srpnové okupaci se revoltující mládež rozhodla podniknout kroky k vyjádření nesouhlasu s vojenskou intervencí a na 6. a 7. listopadu zorganizovala stávkou. Studenti v čele s jádrem ARSu zapalovali sovětské vlajky a odporovali policii. Během dvou dnů bylo zadrženo 167 lidí, z toho 30 vysokoškolských studentů. Studentské nepokoje zavládly i mimo Prahu, v Brně a Českých Budějovicích, kde byl vyhlášen celodenní bojkot přednášek, seminářů a stravy v menzách. Studenti se snažili o co nejorganizovanější odpor a vytvořili tzv. *Výbor 17. listopadu*, cílem bylo zahájit stávkou 17. listopadu, která by se změnila

70 SUK – HOCHMAN – FILIP, c. d., s. 7–14; též PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, c. d., s. 214.

71 PAŽOUT: Radikálně levicová opozice v Československu v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století, c. d., s. 150.

ve stávkou generální. Chtěli docílit hlavně základních lidských práv, mezi něž patřily svoboda shromažďování, svoboda slova a vědeckého bádání. Požadovali stažení cizích vojsk ze země a zavedená cenzura měla být do šesti měsíců zrušena. Politici bez občanské podpory měli být nahrazeni.⁷² Na FF UK se začalo stávkovat už 17. listopadu, studenti připravili alternativní výuku, zajímavé přednášky (např. Egon Bondy hovořil o maoismu, Petr Uhl o francouzských květnových událostech, vystoupilo i Divadlo Járy Cimrmana) a rozdávali plakáty se svými požadavky. Stávka byla prodloužena o několik dní, během kterých došlo na dialog mezi studenty a ministrem školství, ten ale nenabyl společné přijatelné dohody. Ke stávce se připojily všechny české vysoké školy a většina slovenských.⁷³

Zkušenost s neúspěšnou listopadovou stávkou studenty přivedla k založení radikálnější organizace, a to *Hnutí revoluční mládeže* (HRM). Hnutí vzniklo 2. prosince 1968 na studentských kolejích Větrník v Praze, zakládajícími členy byli Petr Uhl, Jaroslav Suk, Sibylle Plogstedtová, Petruška Šustrová, Jan Frolík a další. U té příležitosti vypracovali dokument *Zakládající manifest Hnutí revoluční mládeže*, jenž obsahoval základní ideu a poslání radikálně levicové skupiny. Hlásili se k trockismu a jeho myšlence permanentní světové revoluce, ke spolupráci s jinými opozičními organizacemi v zahraničí. HRM bylo ovlivněno novou levicí, avšak pro jeho členy nebylo podmínkou být přímo levicově orientován. Hnutí se otevřelo všem mladým lidem bez ohledu na politické vyznání, kteří chtěli aktivně bojovat proti normalizaci a zároveň souhlasili s tezemi manifestu. Tato radikální skupina měla kolem 100 příslušníků, z toho nejpočetnější část (až polovinu) tvořili studenti, zejména z pražské filozofické fakulty.⁷⁴ Hnutí označovalo režim za centralistický a byrokratický, kde rozhodující vliv mělo „mocenskobyrokratické centrum podřízené sovětskému“.⁷⁵

Na pozvání Národního svazu francouzských studentů členové HRM podnikli v květnu 1969 cestu do Paříže. Výpravy se účastnili například Jaroslav Bašta, Nad'a Poláková, Michal Staša, Jitka Bidlasová, Matylda Brožovská. V Paříži se studenti

72 PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, c. d., 124–125.

73 SUK – HOCHMAN – FILIP, c. d., s. 15–17; též PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, c. d. s. 121–126.

74 PEČÍNKÁ, c. d., s. 54; též PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, c. d., s. 222.

75 OTÁHAL: *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, c. d., s. 23.

Filozofické fakulty Univerzity Karlovy setkali s francouzskými kolegy a započali vzájemnou diskuzi o činnosti v revolučním hnutí. Francouzští studenti zároveň poskytli HRM cenné informace pro budoucí konspirativní činnosti v Československu.⁷⁶ Členové radikálního hnutí se připravovali na výročí okupace a na přechod do úplné ilegality, která byla již nezbytná. StB se postupně začala zajímat o organizátory stávek a dalších činů, jež byly později označeny jako hanobení republiky. Výročí srpna 1968 chtěli členové HRM využít k mobilizaci společnosti proti okupaci a režimu. Vznikly letáky vyzývající občany k projevům odporu. Petr Uhl například vytvořil leták „Prohlášení ideologické sekce Revoluční socialistické strany“, který vyzýval občany, aby bojkotovali městskou dopravu, nenavštěvovali kina, divadla a jiné kulturní akce, nekupovali noviny a časopisy, v poledne přerušili na pět minut práci. Prohlášení mělo za cíl zaujmout především dělníky a současně jim navrhnout společný postup proti normalizačnímu režimu. Každý leták byl pro případnou konspiraci podepsaný pseudonymem „Revoluční socialistická strana“.⁷⁷ Demonstrace se 21. srpna 1969 v Praze zúčastnili i členové skupiny, například Petr Uhl, Sibylle Plogstedtová, Jan Frolík, Jaroslav Bašta a mnoho dalších. Ve *Zprávě o událostech 21. srpna 1969* otevřeně popsali brutalitu zásahu vojsk, milicí a policie.⁷⁸

Státní bezpečnost měla o HRM informace už v prosinci 1968, kdy hnutí vzniklo, ale zatýkání podezřelých se uskutečnilo až během prosince 1969. K úplnému odhalení studentské skupiny využila StB informátora Josefa Čechala, jenž měl za úkol proniknout do skupiny, stát se jejím členem a oznamovat veškeré plánované akce, jména členů atd. Čechal byl přijat jako člen HRM na začátku října 1969 a stal se hned oblíbeným, zejména kvůli svému radikalismu. Mimo jiné požadoval ozbrojený odpor pro prosazení cílů radikálně levicové skupiny. Působení Josefa Čechala v HRM nemělo dlouhého trvání, protože 28. listopadu 1969 členy HRM udal. Sibylle Plogstedtová byla zatčena jako první 13. prosince, následoval Petr Uhl, Petruška Šustrová, Jan Frolík a další. Jaroslav Suk, jenž nebyl ještě dopaden, v protirežimní činnosti stále pokračoval. Rozšiřoval leták k výročí upálení Jana Palacha, jehož čin označoval za hrdinský. Jaroslav Suk byl nakonec zatčen 3. února 1970. Proces s HRM, jenž měl veřejnost odradit od dalších protestů vůči režimu, trval od 1. do 19. března 1971. Nejvyšší trest

76 PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, c. d., s. 231.

77 SUK – HOCHMAN – FILIP, c. d., s. 27–29.

78 Tamtéž, s. 31.

obdržel Petr Uhl – byl odsouzen na čtyři roky, Sibylle Plogstedtová na dva a půl roku, Jaroslav Suk a Petruška Šustrová na dva roky.⁷⁹ Na proces si vzpomíná první zatčená členka hnutí:

„Dostala jsem předvolání k procesu. Pro protistátní činnost nazvanou podvracením republiky, proti Hnutí revoluční mládeže. Proti Petrovi, mně a sedmnácti dalším obžalovaným. [...] Mělo se jednat o letáček, které jsme psali, tiskli a rozšiřovali, odkud byly tiskací stroje, kdo přivezl do Prahy knihy jugoslávské skupiny Praxis, Milovana Djilase, polských disidentů Kuroně a Modzelewského, nebo Rusů od Trockého až k Bukovskému. Kdo tyto texty přeložil nebo opisoval a kdo rozšiřoval letáky v československých městech, kdo organizoval a financoval zahraniční cesty skupiny do Berlína a Petra a mě do Paříže.“⁸⁰

Vliv *Hnutí revoluční mládeže* na společnost nebyl velký. Veřejnost nemohla přijmout marxistické smýšlení skupiny a také se obávala případné perzekuce. *Hnutí revoluční mládeže* bylo jedním z prvních opozičních skupin, které se postavily proti režimu Gustáva Husáka. I přes neúspěch skupiny a zkušenosti ve vězení se někteří členové zapojili v sedmdesátých a osmdesátých letech do aktivit v disidentských skupinách.⁸¹ Na toto období vzpomíná i Petr Uhl ve svých pamětech:

„[...] Neplánovali jsme takové akce jako demonstrace, letáky, publikace. To jsme dělali v Hrmu a k tomu jsme se už nemohli vracet, poměry byly horší. Ale snažili jsme se sledovat represe ještě před létem 1976, tedy před procesem s kapelou The Plastic People of the Universe, a podávat o tom zprávy do zahraničí, přinejmenším do berlínských Informačních materiálů. [...]“⁸²

Někteří bývalí členové HRM se připojili k Chartě 77 se záměrem chránit základní lidská práva. K signatářům se připojil Ivan Dejmal, Jaroslav Suk, Vavřinec Korčíš, Pavel Šremer, Jaroslav Bašta a další osobnosti.⁸³ Část radikální levice

79 Tamtéž, s. 33–36; též PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, c. d., 233–237.

80 PLOGSTEDTOVÁ, Sibylle: *V síti dějin. Zatčena v Praze po roce 1968*, 1. vyd. Brno, Doplněk 2002, ISBN 80-7239-127-5, s. 51.

81 PAŽOUT: *Radikálně levicová opozice v Československu v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století*, c. d., s. 154; též PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, c. d., 241.

82 UHL – PAVELKA, c. d., s. 218.

83 PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, c. d., 241.

se podílela i nadále na opozičních aktivitách. Důležitou osobností byl již zmiňovaný Petr Uhl. Jeho spolupráce a následné připojení k disentu v sedmdesátých a osmdesátých letech nelze popřít. Podílel se například na vzniku programu radikální levice *Program společenské samosprávy*, který vyšel v roce 1980 ve francouzském jazyce. Radikální levice se částečně podílela na akcích, které měly zabránit potlačování volných občanských iniciativ. Příkladem je letáková akce na přelomu let 1981 a 1982, kdy byli českoslovenští občané vyzýváni k nesouhlasu s potlačením polského svobodného hnutí *Solidarita*. Letáky veřejnost upozorňovaly na potlačování demokratických práv v Polsku, které by mohlo nastat i v Československu a jiných státech sovětského bloku. Proti organizátorům akce zasáhla policie a byli odsouzeni za trestný čin podvracení republiky. Velkou odezvu měla zveřejněná polemika *Demokracie pro všechny* od Petra Uhla, kterou podepsala značná část osob disentu. Signatáři vyzývali k demokratickému vývoji v zemi, popírali vedoucí úlohu jedné strany a požadovali základní lidská práva.⁸⁴

Exil se stal pro některé radikálně levicové členy přijatelným místem pro činnost. V Západním Berlíně vycházel časopis *Informační materiály*, v Paříži revue *Inprecor* a *Proletář*. Právě periodika se stala vhodným nástrojem, jak reflektovat situaci v Československu, zahraničí a jiných opozičních hnutích ve světě.⁸⁵

84 PAŽOUT: Radikálně levicová opozice v Československu v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století, c. d., s. 154–159.

85 Viz blíže o exilových časopisech tamtéž, s. 159–162.

3 Vznik časopisu *Informační materiály*, jeho financování a složení redakce

V boji proti normalizačnímu režimu se pro levicové radikály stalo vhodným nástrojem vydávání časopisu, který by pravdivě reflektoval světové i domácí dění. K tomuto účelu vznikl bulletin *Informační materiály* (zkráceně INFOMAT, s podtitulem „opozice československých revolučních socialistů“, od 2. čísla pouze „časopis československých revolučních socialistů“), vydávaný v Západním Berlíně od roku 1971 až do roku 1982. Vycházel čtvrtletně v malém formátu A5 či A6 a celkově bylo vydáno 41 čísel. Vznik exilového periodika inicioval zejména Richard Szklorz, který prostřednictvím kontaktů v Paříži získal budoucí členy redakce – Jana Koukala, Pavla Lišku, Jana Pauera a Ivanu Šustrovou. Jako první v redakčním týmu působil student politologie Jan Koukal, Pavel Liška absolvoval v Praze studium atomové fyziky a v Západním Berlíně započal studium kunsthistorie, Jan Pauer složil německou maturitu a následně studoval historii v Hamburku, Richard Szklorz měl slezsko-německé kořeny, také studoval a byl aktivním členem studentského hnutí, Ivana Šustrová již pracovala jako sociální pedagog. Později se k redakčnímu týmu připojil Jaroslav Cekota a v roce 1977 chartista Jiří Boreš, který dostal kontakt na redakci prostřednictvím Petra Uhla a jehož úkolem bylo *Informační materiály* po delší odmlce oživit. Pravidelně sem přispívali i spolupracovníci z Československa, například Petr Uhl a Jaroslav Suk, Ivan Sviták z USA či Jan Kavan z Anglie. V týmu exilového periodika pracovalo za celou dobu jeho existence kolem deseti lidí, ale většinou v redakci působilo kolem pěti členů.⁸⁶

Bývalý člen redakce Jan Pauer vzpomíná, že zrod informačního magazínu ovlivnily myšlenky marxisty Ernesta Mandela, jenž přednášel na Svobodné univerzitě v Západním Berlíně. Přednášky o teorii pozdního kapitalismu či o kritice byrokratického socialismu udělaly na Jana Pauera tak velký dojem, že se o marxismus začal zajímat. Seminářů se také účastnili Richard Szklorz a Pavel Liška. Richard

86 BLAŽEK, Petr: Bylo nás pět, rozhovor s Ivanou Šustrovou o vydávání českého exilového časopisu za berlínskou zdí, in: *Listy*, dvouměsíčník pro kulturu a dialog [online], [vid. 15. 5. 2014], dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=034&clanek=040318>; e-mailová komunikace autorky s Jiřím Borešem 4. 4. 2014; též e-mailová komunikace autorky s Janem Pauerem, 18. 5. 2014; též e-mailová komunikace autorky s Richardem Szklorzem 25. 6. 2014.

Szklorz byl aktivním členem německého studentského hnutí v Socialistickém svazu německého studentstva (SDS), díky kterému znal Petra Uhla a Sybille Plogstedtovou, jež s redakcí později spolupracovala. Soudní řízení se členy HRM podnítilo vznik *Informačních materiálů*, ale také politický zájem uvnitř redakčního týmu. V počátcích exilového časopisu se autoři účastnili bruselského sjezdu IV. internacionály a následně setkání s trockisty v Paříži, kde udržovali kontakty s Alainem a Hubertem Krivinovými. Pařížské kontakty na trockisty se ukázaly jako velmi cenné, neboť velká část finanční a technické podpory pocházela z Paříže.⁸⁷

Zpočátku redakce psala anonymně, ale od roku 1976 v časopisu najdeme pseudonymy a novinářské zkratky, které po svém vstupu do redakce prosadil Jiří Boreš. Jeden z prvních členů, Jan Koukal, používal zkratku JaK a mezi členy byl interně nazýván „Byrokrat“. Zaměřoval se na problematiku ekologie a psal o opozici v zahraničí. Jan Pauer se podepisoval pseudonymem Jan Skála a zkratkou J. S., v časopisu podával zprávy o politické situaci ve východním bloku – nejvíce o polském opozičním hnutí Solidarita (v čísle 36). Jazykovou korekturu INFOMATu měla na starosti Ivana Šustrová, podepisovaná jako Olga Němcová, v redakci působila od jara 1973. Pod pseudonymem Petr Ryba psal články Jiří Boreš, který se snažil obnovit kulturní rubriku – informoval o atomové energii, o sociálním zabezpečení, trestech smrti a ekologii.⁸⁸

Na vznik časopisu si dobře pamatuje i Sibylle Plogstedtová: „Českoslovenští emigranti založili svůj exilový časopis *Informační materiály*, které, vytištěné na leteckém papíře, byly převáženy do Československa. Přeprava se uskutečňovala buď prostřednictvím Milana Horáčka z Frankfurtu nad Mohanem, nebo přes Jana Kavana v Londýně. Jednu chvíli jsem s nimi spolupracovala také já. Jako jsem kdysi dopravovala literaturu do Prahy, překládala nyní redakce texty nedogmatické levice, opozičních hnutí z jiných států východní Evropy, a podávala zprávy o vyhazování z práce a zatýkání v ČSSR.“⁸⁹

První číslo *Informačních materiálů* vyšlo v roce 1971, redakce v něm vymezila

87 E-mailová komunikace autorky s Janem Pauerem, 18. 5. 2014; též e-mailová komunikace autorky s Richardem Szklorzem 25. 6. 2014.

88 E-mailová komunikace autorky s Jiřím Borešem, 4. 4. 2014, 16. 4. 2014; též e-mailová komunikace autorky s Janem Pauerem 3. 5. 2014.

89 PLOGSTEDTOVÁ, c. d., s. 81.

důvody vzniku a cíle časopisu. Autoři v úvodu zdůrazňují slovo „cenzura“, která se stala výrazným prvkem vlády KSČ v Československu i dalších totalitních systémů ve světě. Rozhodli se aktivně bojovat proti Husákovu režimu, a to vydáváním INFOMATu, který bude podávat pravdivé informace ze světa i z Československa. „*Jelikož jsme si vědomi této bídy, rozhodli jsme se vydávat tento informační bulletin, který by měl aspoň částečně – pokud to bude v našich silách – informovat o událostech, které jsou zamlčovány nebo zkreslovány. [...] Chceme bojovat proti Husákově cenzuře všemi silami, i když víme, že je to boj nerovný. Ale bez boje ještě nikdo nikdy nic nedostal!*“⁹⁰

Časopis byl financován samotnými členy redakce. Každý přispíval částkou kolem 100 německých marek. Čtenáři v Československu dostávali čtvrtletník zdarma a zahraniční čtenáři museli za jednotlivá čísla platit (předem na bankovní konto), proto byla redakce z části závislá na zahraničních čtenářích. Hlavní finanční podpora však přicházela od francouzské sekce čtvrté internacionály – trockistů. Redakce exilového časopisu se totiž zpočátku ztotožňovala s ideologií trockismu, která byla pro většinu členů přijatelnou formou marxismu. Jiří Boreš ale dodává, že všichni členové nebyli trockisté, mnozí ani marxisté, a proto v redakci často nastala humorná ideologická střetnutí. Ze strany pařížských trockistů i mezi členy INFOMATu panovala tolerance a vstřícnost. Postupně se někteří redaktori od trockistického přesvědčení distancovali. Změna se projevila i v názvu časopisu – podtitulek „časopis československých revolučních socialistů“ postupně během roku 1980 vymizel, protože jej redakce nepovažovala za aktuální ve vztahu ke své politické identitě.⁹¹

Sídlo redaktorů se nacházelo v Západním Berlíně, ale část členů pracovala i v Paříži, Kanadě a Vídni i jinde v zahraničí. Jan Pauer se v průběhu vydávání *Informačních materiálů* přestěhoval do Hamburku, ale s redakcí v Berlíně nadále spolupracoval. Na dálku komunikoval i Pavel Liška, který se odstěhoval do Düsseldorfu. Jacques Rupnik přerušil kontakt s redaktory při svých amerických studiích na Harvardu, kolem roku 1976 přestal být členem redakce a *Informační materiály* již ani neodebíral. Spolupráce s redakcí byla pro zahraniční členy náročná, protože se příprava jednotlivých čísel konzultovala často po telefonu či písemně.

⁹⁰ *Informační materiály*, roč. 1, 1971, č. 1, s. 1–2.

⁹¹ E-mailová komunikace autorky s Jiřím Borešem, 4. 4. 2014; e-mailová komunikace autorky s Richardem Szklorzem 25. 6. 2014; též *Informační materiály*, roč. 2, č. 6, s. 26; též *Informační materiály*, roč. 10, 1980, roč. 11, č. 35, s. 3–7; též *Informační materiály*, roč. 11, 1980, č. 37, s. 2–5.

Spojení s československými spolupracovníky fungovalo zejména prostřednictvím korespondence, protože telefonické spojení v Praze odposlouchávali. Písemně vše probíhalo přes takzvané postfach – redakce vlastnila pod neutrálním jménem schránku na poště, a také přes vzkazy. Napsané manuskripty se v Berlíně redigovaly a přepisovaly na speciálních psacích strojích. Hotové čistopisy putovaly přímo do tisku. Časopis vycházel primárně pro odběratele v Československu, ale čtenářskou základnu měl i v zahraničí – univerzity s východoevropskými instituty, některá nakladatelství, knihovny, soukromé osoby a časopisy (například britský *Index on Censorship*). Většina výtisků se pašovala do Československa. Náklad prvních čísel se pohyboval kolem stovky výtisků a před koncem vydání to bylo až tisíc kusů. Největší část výtisků se tajně dovážela přes francouzské trockisty, dále přes Jana Kavana, Jiřího Pelikána a Pavla Tigrida.⁹² „Někteří z nás měli vůči Kavanovi hlubokou nedůvěru. Ovšem Petr Uhl měl zase zásadní důvěru. Tak jsem navrhl, že veškeré výtisky, které jdou přes Kavana, nějak označíme a já se pak v Praze zeptám, zda došly. Znal jsem lidi, kteří to od Kavanova kanálu přebírali. Koupil jsem na blešáku razítko ‚impregniert‘, orazítkovali jsme poslední stránku každého výtisku pro Kavana a poslali. A došly!“⁹³

Poslední číslo periodika vyšlo v létě roku 1982. Na začátku osmdesátých let v redakci pracovali pouze tři členové z původního týmu a ostatní spolupracovali minimálně, to bylo také hlavním důvodem zániku tohoto exilového časopisu. O dva roky později, v roce 1984, se snažil na *Informační materiály* navázat Jaroslav Suk. Ve švédské Uppsale redigoval vydávání časopisu *Krtek* s podtitulem „alternativní levicově opoziční časopis“, ale toto periodikum bylo po dvou číslech ukončeno.⁹⁴

92 E-mailová komunikace autorky s Jiřím Borešem, 4. 4. 2014, 16. 4. 2014; též e-mailová komunikace autorky s Jacquesem Rupnikem, 12. 5. 2014; též BLAŽEK: Bylo nás pět, rozhovor s Ivanou Šustrovou o vydávání českého exilového časopisu za berlínskou zdí, c. d.

93 E-mailová komunikace autorky s Jiřím Borešem, 16. 4. 2014.

94 BLAŽEK: Bylo nás pět, rozhovor s Ivanou Šustrovou o vydávání českého exilového časopisu za berlínskou zdí, c. d.; též *Krtek*, in: *VONS* [online], [vid. 15. 5. 2014], dostupné z: <http://www.vons.cz/krtek>.

4 Rozbor *Informačních materiálů*

Během jedenácti let, kdy byl čtvrtletník vydáván, se podoba a struktura INFOMATu příliš nezměnila. Titulní strana seznamovala čtenáře s obsahem aktuálního čísla. První část časopisu nejdříve informovala o situaci v Československu – zvláště o represích a procesech, ekonomické situaci. Druhá část se zaměřovala na politickou opozici v Sovětském svazu, Polsku, Maďarsku a dalších zemích sovětského bloku. Redakce nezapomněla podávat zprávy i ze světa, přispívala kupříkladu o aktuálním dění ve Vietnamu, Číně, jihoamerické Chile a nezbytnou součást časopisu tvořily příspěvky o ekologii, které řešily hlavně problematiku jaderných elektráren ve světě a s tím spojené havárie. Kulturní rubrika obsahovala recenze filmů, upozorňovala na vycházející knihy, nechyběly ani články o sportu a umění. Diskusní příspěvek sloužil jako volný prostor pro čtenáře, kam mohli přispět jakýmkoli tématem. Zprávy, které redakční tým obdržel až po uzávěrce čísla, byly zveřejněny jako „zvláštní přílohy“ – například o *Chilském manifestu československých politických vězňů* nebo o zatčení signatářů Charty 77 a členů Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS). Od dvojčísla z března 1978 v periodiku najdeme drobnou obrazovou přílohou a na konci téhož roku vycházel časopis ve zmenšeném formátu A6 kvůli snadnějšímu pašování do Československa.⁹⁵

Informační materiály sledovaly vývoj myšlenkových proudů a opozičních hnutí v zemích východní Evropy, informovaly o třetím světě, úspěšných i neúspěšných revolucích, ze kterých se měli čtenáři poučit. Nedílnou součást zpráv tvořily kulturní příspěvky, kde autoři referovali o literatuře, filmu, divadle, hudbě a umění. Prostřednictvím svých kontaktů chtěli dosáhnout spolupráce mezi zahraničním a československým opozičním hnutím.⁹⁶

Následující obsahová analýza exilového čtvrtletníku se zabývá vybranými stěžejními tématy, která byla redakcí nejčastěji reflektována.

95 E-mailová komunikace autorky s Jiřím Borešem, 16. 4. 2014.

96 *Informační materiály*, roč. 10, 1980, č. 35, s. 3–7.

4.1 Opoziční hnutí

Kromě hlavního účelu – podávat pravdivé informace, měla redakce v úmyslu vytvořit přehled o nových socialistických alternativách a vytvořit tak základy pro kritiku socialismu.⁹⁷ Československá opozice měla nedostatek zpráv o situaci v zemi i v zahraničí, což autoři pokládali za nejzávažnější nedostatek pro její budoucí činnost. Redakce si uvědomovala, že spolupráce s dalšími hnutími za svobodu a socialismus je nezbytná.⁹⁸ *Informační materiály*, které se považovaly za aktivní opozici, se tudíž snažily připojit k mezinárodnímu socialistickému hnutí. Proto neopomíjely podávat zprávy o opozičních skupinách na Západě a v zemích tzv. třetího světa.⁹⁹ „*Kolektiv Infomatu se považuje za součást aktivní socialistické opozice, která pracuje jak v zahraničí, tak i v Československu. [...] Snažíme se vést diskuzi a kritiku z marxistických pozic. Marxismus je pro nás subverzivním nástrojem při odstraňování byrokratických struktur dnešního systému v Československu a při diskuzi a vytváření alternativ, a ne morálním pojmem, ani ideologickou budovou nebo učením, z něhož ‚odvozujeme‘ socialismus.*“¹⁰⁰ Velký důraz redakce kladla na diskuzi, do které se snažila zapojit i čtenáře z Československa.

4.1.1 Opozice v Československu

Články o československé opozici plnily samozřejmě přední strany časopisu a sledovaly zejména procesy s obviněnými. V každém vydání čtvrtletníku se čtenář mohl dozvědět nové zprávy z probíhajících nebo již proběhlých soudních řízení. Zprávy obsahovaly popis daného případu se jmény obžalovaných nebo již odsouzených a výše vyměřeného trestu. Rubrika o Československu byla často doplňována i příspěvky samotných čtenářů, například úvahami o mládeži, o životě v republice apod. V INFOMATu najdeme i zajímavé rozhovory, fejetony nebo zveřejněné dopisy – dopis od Petra Uhla adresovaný západní levici, dopis Charty 77 Federálnímu shromáždění Československé republiky atd. Největší pozornost byla zaměřena na represe proti skupinám Hnutí revoluční mládeže, The Plastic People of the Universe a DG 307,

97 *Informační materiály*, roč. 3, 1973, č. 7, s. 3–4.

98 *Informační materiály*, roč. 3, 1973, č. 8+9, s. 67.

99 *Informační materiály*, roč. 6, 1976, č. 20, s. 3.

100 Tamtéž, s. 2.

Chartě 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, proto rozbor sleduje právě tyto procesy.

Časopis v prvních letech svého fungování nepřetržitě informoval o procesu z jara 1971 se členy *Hnutí revoluční mládeže* (HRM). Redakce považovala za velmi důležité podrobně referovat o procesu se skupinou HRM, neboť v československém tisku byly informace o celém případě cenzurou zkresleny. „*Hnutí revoluční mládeže se snažilo využít existujících spojení k dělníkům a navázat nové spojení. Jeho členové pokračovali v analýze a kritice systému v Československu a v ostatních východoevropských státech. Prosazovalo se mezi nimi stále více vědomí, že již nelze čekat a doufat, že se Dubčekovo vedení postaví do čela v boji proti normalizaci života naší společnosti, že je třeba začít s vlastní iniciativou.*“¹⁰¹ Už v prvním čísle seznamuje INFOMAT čtenáře s formováním skupiny, jež měla kořeny už v listopadové stávce v roce 1968. Tento článek obsahuje i část *Zakládajícího manifestu* z 2. prosince 1968 a *Programové prohlášení Revoluční socialistické strany* (RSS) přijaté po organizační změně. Programové prohlášení bylo redakcí zhodnoceno velmi stručně. Redaktoři považovali za vhodné, aby některé teze byly více rozebrány, cíle RSS označili za „důležitý přínos v antibyrokratickém boji v Československu a ve východní Evropě“. V další části čísla byl exilový časopis velmi podrobně zaměřen na průběh procesu.¹⁰² Zajímavá je analýza, kdy průběh soudního řízení autoři článku porovnali s procesy padesátých let: „*Průběh procesu ukázal, že nelze mluvit o návratu ke stejným formám soudního řízení, jak je poznala padesátá léta. Z poznatku, že se formy změnily, nelze však ještě zdaleka vyvozovat, že se změnil i celkový charakter stalinistické nadvlády. Právě naopak. Vládnoucí byrokracie byla přinucena poučit se z minulosti – používat jiných metod pro stejný účel, k nadvládě nad pracujícími.*“¹⁰³ Rozdíly mezi procesem se skupinou *Hnutí revoluční mládeže* a dřívějšími monstrprocesy viděli redaktoři v několika bodech. Obžalovaní měli v roce 1971 částečnou možnost své politické názory prezentovat před soudem a obhájci plnili svou funkci. Média i soudy zdůrazňovaly, že se nejedná o politický proces, nýbrž o „stíhání přestupků proti platným zákonům“. Konečná analýza zhodnotila rozsudek za předem rozhodnutý. Podezřelým faktem bylo, že obžalovaní čekali na zahájení

101 *Informační materiály*, roč. 1, 1971, č. 1, s. 13.

102 Tamtéž, s. 13–27.

103 Tamtéž, s. 27.

procesu dlouhých patnáct měsíců. Nikdo tak nemohl doufat ve zproštění obžaloby.¹⁰⁴

Proces vyvolal v Československu i v zahraničí několik veřejných protestů a čtvrtletník o tom neopomněl podat zprávu. Nejprve započaly demonstrace před československými úřady a postupně se ohniska protestů rozšiřovala do Západního Německa, Itálie, Francie, USA, dokonce i Austrálie a dalších států. Dvojčíslo 4–5 *Informačních materiálů* ze srpna 1972 uvádí i písemné protesty proti neoprávněným politickým procesům v Československu. Stížnosti nebyly pouze na proces Petra Uhla a spol., ale i na proces s generálem Václavem Prchlíkem, Vladimírem Škutinou či Jiřím Ledererem. Předplatitelům čtvrtletníku byl také poskytnut text s výzvou k ustavení mezinárodní poroty proti politickým procesům v Československu. Ta kritizovala procesy na počátku sedmdesátých let a obecnou situaci v zemi po intervenci vojsk Varšavské smlouvy. Signatáři vyzývali k boji za socialismus a obhajobu odsouzených.¹⁰⁵

Politickými procesy se INFOMAT zabýval i v roce 1972. Čtyřicet sedm osob čelilo obžalobě za rozšiřování letáku vyzývající obyvatelstvo k bojkotu voleb na konci listopadu 1971. Autor článku srovnával chování obžalovaných opět s procesy z padesátých let: „*Sami odsouzení se však nijak nesnažili zapírat spolupráci na této akci – právě naopak. A zde se odlišuje chování obžalovaných jako celku oproti procesům 50tých let (přičemž hlavní důvod by nám měl být zřejmý: v procesech 50tých let došlo k vynucení nepravdivých výpovědí a přiznání fyzickým mučením a psychickým nátlakem – tyto extrémní formy jsou dnes více méně nepoužitelné; opakování těchto metod by po nabytých zkušenostech s nimi tentokrát narazilo na silný odpor a ‚normalizátoři‘ by to s ‚normalizací‘ měli ještě těžší).*“¹⁰⁶ Na několika řádcích byly zmíněny i podmínky ve vězení. Političtí vězni byli drženi ve vazbě v Praze-Ruzyni nebo v Brně-Bohunicích. Koupel a výměna spodního prádla probíhala jednou za dva týdny, ložní prádlo se měnilo po měsíci. Korespondence mohla probíhat pouze s rodinou, a to jednou za dva týdny. Čtvrtletník označil lékařskou péči za nedostatečnou, protože právě katastrofální lékařská pomoc zanedbala zdraví několika vězňů. Mezi odsouzenými v procesech z léta 1972 byl například historik Milan Hübl, politolog Jaroslav Šabata, bývalý tajemník Socialistické strany v Brně, a zbylých čtyřicet tři obžalovaných, jejichž

104 Tamtéž, s. 27–28.

105 Tamtéž, s. 28–29; též *Informační materiály*, roč. 2, 1972, č. 4+5, s. 3.

106 *Informační materiály*, roč. 2, 1972, č. 6, s. 3.

jména a výši trestu *Informační materiály* uvádějí v přehledu odsouzených a trestů.¹⁰⁷

Pod názvem „Zásah proti nekonformní československé kultuře“ vydaly *Informační materiály* v roce 1976 zprávu o zatčení členů skupin *The Plastic People of the Universe* a *DG 307*. Článek porovnával oficiální propagandu s reálnou skutečností. Hudebníci čelili obvinění z trestného činu výtržnictví, protože během hudebního koncertu údajně používali hrubá vulgární slova, která pohoršovala většinu účastníků koncertu. Dále jejich vystoupení měla končit rvačkami, orgiemi a užíváním drog. Bezpečnostní orgány zatčené muzikanty označily za „zkrachovalé vysokoškoláky, individua, trvale se vyhýbající poctivé práci, z nichž většina byla již trestána a psychiatricky léčena“. Tvrzení Státní bezpečnosti je článkem vzápětí dementováno, neboť obvinění v minulosti nebyli trestáni, neabsolvovali žádná protialkoholní léčení a žádný z nich nebyl narkoman. Hudebníci se rovněž nevyhýbali práci, protože měli řádný pracovní poměr. V závěru zpráva o zatčených nonkonformních umělcích informuje o vlně zahraničních protestů proti postupu československé justice.¹⁰⁸

Značnou část exilového čtvrtletníku od roku 1977 plnily stránky o *Chartě 77*. Redakční tým se snažil čtenáře informovat o *Chartě 77* zveřejňováním jejích dokumentů, v nichž signatáři vyjadřovali svá stanoviska a cíle, časopis dokumenty nijak nekomentoval. *Informační materiály* podávaly zprávy hlavně o policejní represi, která byla vynaložena proti samotným signatářům a sympatizantům *Charty 77*. Nejen, že byli trestně stíháni z velké části za podvracení republiky podle § 98/2, postižení byli i pracovně. „*Postoj státních orgánů k otázce lidských práv a k Chartě 77 ilustruje též pokračující propouštění signatářů Charty 77 ze zaměstnání. K 10. červenci jich bylo kolem sta. Nejkriklavější případy jsou propuštění Vratislava Brabence ze zaměstnání honáka krav a nepřijetí historika Jana Tesaře za hlídače koní pro politickou nespolehlivost. Z práce byli vyhazováni též občané, kteří veřejně s Chartou sympatizují.*“¹⁰⁹ INFOMAT dodává, že emigrace signatářů neprobíhá ve velké míře. Z Československa v první vlně represí odešlo kolem deseti lidí. Časopis zveřejnil seznam akcí solidarity s uvězněnými signatáři *Charty 77* v příloze čísla 32, podpisové

107 Tamtéž, s. 3–10.

108 *Informační materiály*, roč. 6, 1976, č. 21, s. 3–7.

109 *Informační materiály*, roč. 7, 1977, č. 24–25, s. 12.

akce a sbírky probíhaly ve většině zemí západní Evropy, v USA a Kanadě.¹¹⁰ Od roku 1977 čtvrtletník v každém čísle zveřejňoval dokumenty z Československa, jež se týkaly *Charty 77* a perzekuce. K tomuto účelu vznikla speciální rubrika „Došlé dokumenty“: „*Chceme uveřejňovat pokud možno jen ty z československých dokumentů, které považujeme za zvlášť důležité nebo zajímavé a u kterých nepředpokládáme širokou publicitu v samizdatu. Rovněž nebudeme nadále otiskovat ty dokumenty, které byly již otištěny v Listech.*“¹¹¹

Příloha čísla 32 *Informačních materiálů* podala zprávu o zatčení členů *Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných* (VONS). Dosavadní kroky vůči opozici časopis komentoval tím, že Československo přirovnal k nejttotalitárnějším zemím východní Evropy. Zásahy státního aparátu proti *Chartě 77* a členům VONSu neměly příliš zastrahující efekt, neboť zatčení mluvčí *Charty 77* byli nahrazeni jinými mluvčími a počet členů VONSu vzrostl o třináct nových.¹¹² INFOMAT zveřejňoval pravidelně souhrnná sdělení, ve kterých informoval o všech stíhaných osobách a blíže seznamoval s jednotlivými případy.¹¹³

4.1.2 Opozice v zahraničí

Exilové periodikum se nejvíce zaměřovalo na opoziční aktivity v Sovětském svazu, Jugoslávii a sousedním Polsku, kterému v roce 1980 během stávkových měsíců věnovalo celé 36. číslo. Časopis informoval o východoevropské opozici mimo jiné i v Německé demokratické republice (NDR), Maďarsku, na Ukrajině, kde sledoval národnostní problém a rusifikaci. Redaktoři nezapomněli ani na opoziční aktivity na Západě – ve Francii, Španělsku, Portugalsku, i když tyto zprávy se neobjevovaly v tak velké míře. Následující řádky se zabývají především opozičními aktivitami, které jsou v periodiku nejvíce probírány – konkrétně opozice v Sovětském svazu, Polsku a Jugoslávii.

„I když bylo Maďarsko v roce 1956 a Československo 1968 okupováno

¹¹⁰ Tamtéž, s. 12–13; též příloha *Informačních materiálů*, roč. 9, 1979, č. 32.

¹¹¹ *Listy* byl exilový časopis vydávaný od roku 1971 Jiřím Pelikánem; *Informační materiály*, roč. 8, 1978, č. 26, s. 13.

¹¹² Příloha *Informačních materiálů*, roč. 9, 1979, č. 32.

¹¹³ Viz blíže *Informační materiály*, roč. 11, 1981, č. 39–40, s. 2–20; též *Informační materiály*, roč. 12, 1982, č. 41, s. 8–12.

sovětskou armádou, je nutno si uvědomit, že jsou to právě sovětští pracující, kteří trpí byrokratickou diktaturou nejvíce. Proto považujeme informace o opozici v SSSR za nejlepší způsob, jak ukazovat nesmyslnost slepého antisovětismu, často smíšeného s nacionalismem.“¹¹⁴

4.1.2.1 Sovětský svaz

Při 55. výročí Říjnové revoluce se redakce zamyslela nad tehdejší opozicí v SSSR. Článek se věnuje počátkům opozice, které se datují ke konci padesátých a začátku šedesátých let. Společným impulsem pro opoziční síly byl XX. sjezd KSSS, kde Nikita Sergejevič Chruščov kritizoval Stalinovy vládnoucí principy.¹¹⁵ „Tato kritika shora udávala po určitou dobu tón, protože vzbuzovala u sovětských občanů naději v dalekosáhlou změnu systému. Stále zřetelněji se ovšem ukazovalo, že reformy zůstávají omezeny především na hospodářskou oblast, zatímco v otázkách politické struktury a občanských práv byl režim ochoten jen k malým ústupkům.“¹¹⁶ Informační materiály čerpaly zejména z knihy *Udrží se Sovětský svaz do roku 1984?* od spisovatele Andreje A. Amalrika, který rozdělil opoziční hnutí na tři skupiny – skutečný marxismus-leninismus, křesťanskou ideologii a liberální ideologii. Z Amalrikova průzkumu vzešlo, že ze 738 osob, které podepsaly usnesení pro změny v sovětské společnosti (hlavně v oblasti práv), bylo 45 % vědeckých pracovníků, 22 % umělců, 13 % inženýrů a techniků, 9 % pracovníků vydavatelství, učitelů, lékařů a právníků, 6 % dělníků a 5 % studentů. Nejméně se pro změny vyslovili příslušníci přírodovědeckých oborů, manažerů a odborníci na národní hospodářství. Časopis nezapomněl informovat o několika samizdatových publikacích, se kterými opozice pracovala. Mezi takové patřila *Chronika těkušcích sobytij* (Kronika aktuálních událostí), *Ukrajinskij visnik* (Ukrajinský posel), *Političeskij dněvnik* (Politický deník).¹¹⁷ Významnou část sovětské opozice dle článku tvořilo „opoziční hnutí motivované především problémy národnostními a bojem proti rusifikační politice moskevského centra“, které se prosazovalo ve všech zemích východního bloku.¹¹⁸ Z opozičních skupin exilový

114 *Informační materiály*, roč. 3, 1973, č. 7, s. 5.

115 *Informační materiály*, roč. 2, 1972, č. 6, s. 27.

116 Tamtéž..

117 *Informační materiály*, roč. 1, 1971, č. 6, s. 27–29.

118 Tamtéž, s. 29.

čtvrtletník jmenoval *Svaz komunistů* (Sojuz komunardov) z Leningradu. Jeho členové se snažili o „destalinizaci“ v zemi a odmítali veškeré snahy rehabilitovat Stalina. Pracovali okolo ilegálního časopisu *Zvon* (Kolokol) a všichni byli v létě 1965 odsouzeni k odnětí svobody. Studentskou opoziční sílu představovala *Strana skutečných komunistů* (Partia istinnych kommunistov), jež se skládala ze studentů vysokých škol ze Saratova.¹¹⁹ INFOMAT poznamenal, že i sovětskou opozicí byla okupace Československa vnímána jako „agresivní akt“. Nesouhlas se vstupem vojsk sepsali v protestních dopisech a někteří se dokonce účastnili demonstrací.¹²⁰

Představitelem opozice v SSSR byl atomový fyzik Andrej Dmitrijevič Sacharov, zakladatel *Výboru na obranu lidských práv*. Ze sovětské opozice byl právě Sacharov v časopisu zmiňován nejvíce. Za demokratické svobody bojoval od druhé poloviny šedesátých let s myšlenkou „o konvergenci socialismu, který se má demokratizovat, a kapitalismu, který se naopak má socializovat“. Předpokládal nutnou spolupráci mezi Východem a Západem, aby společnost v SSSR mohla být demokratizována. Redakce nesouhlasila se všemi Sacharovovými názory, ale odmítla represivní opatření, která proti jeho osobě podnikl tamější režim.¹²¹

Ve *Výboru na obranu lidských práv* se Sacharovem spolupracoval také fyzik Pavel Litvinov, jeden z osmi sovětských občanů, kteří protestovali proti okupaci Československa 25. srpna 1968 na moskevském Rudém náměstí. Redakce s Litvinovem uskutečnila interview pro čtenáře *Informačních materiálů* a *Listů*. Rozhovor byl veden o opozičních silách v SSSR a také o pražském jaru. Litvinov své počátky v hnutí vylíčil jako snahu chránit základní lidská práva a bojovat proti útlaku menšin a jednotlivců. Svou činnost nenazýval opozičním hnutím, nýbrž hnutím na obranu lidských práv. V rozhovoru také dodal, že formování hnutí za občanská práva ve stejnou dobu, kdy v Československu probíhalo pražské jaro, nebylo náhodou. Vývoj událostí v Československu byl z jejich strany velmi sledován už od roku 1967, kdy proběhl sjezd spisovatelů a studentské protesty na konci října. Tajně doufali ve stejné změny i v SSSR, které by proběhly po československém modelu.¹²² „Lze říci, že to, o čem jsme

119 Viz blíže o opozičních skupinách v SSSR *Informační materiály*, roč. 2, 1972, č. 6, s. 30–33.

120 Tamtéž, s. 33.

121 *Informační materiály*, roč. 4, 1974, č. 11, s. 24–26.

122 *Informační materiály*, roč. 4, 1974, č. 13, s. 16–17.

snili, se začalo před našima očima uskutečňovat v Československu. Byla to iluze, ale nemohli jsme ji tenkrát nemít. [...] Tyto proměny by nebyly v Rusku možné, ani kdyby nebylo došlo k vojenskému zásahu v Československu; Rusko nikdy doopravdy nepatřilo k Evropě, ale asijský vliv tam byl vždy velmi silný – zde mám na mysli mongolské a tatarské jho. Pak je tu pasivita ruského lidu, vyvolaná staletími despotismu. Kromě toho máme za sebou 50 let sovětské vlády, která systematicky likvidovala výkvět národa, jak to popsal Alexander Solženicyn ve své knize *Souostrovi Gulag*.“¹²³ Závěrem Litvinov dodal, že jakékoliv hnutí, ať už levicové či pravicové, by se mělo vyvarovat násilných opatření.¹²⁴

Známým případem byl proces s Vladimírem Bukovským, jenž byl odsouzen za protistátní činnost ke dvanácti letům odnětí svobody (dva roky vězení, 5 let nucených prací a 5 let ve vyhnanství). *Informační materiály* o tomto procesu sepsaly podrobnou zprávu, kterou tvořily i dva dopisy matky Bukovského. Důvodem jeho zatčení bylo shromažďování a rozšiřování materiálů o internování politických odpůrců režimu v psychiatrických léčebnách. Bukovský si odpykával trest nejprve ve věznici ve Vladimíru a od roku 1973 v Permské oblasti. Jeho zdravotní stav se během vězeňského pobytu zhoršil. Velkou měrou se na Bukovském podepsaly několikaměsíční hladovky a v kombinaci se zdravotními problémy srdce byl jeho život vážně ohrožen. *Informační materiály* zveřejnily dopisy jeho matky – Niny Bukovské. V jednom z dopisů se dovolávala Mezinárodního červeného kříže kvůli nevhodným podmínkám ve vězení, zejména kvůli ilegálnímu držení v samovazbě, kde hladověl a byl nucen pracovat.¹²⁵ „Já, matka Vladimíra Bukovského, který je již po čtyři léta vystaven útrapám zajetí, apeluji na Vás, jejichž posláním je dobročinnost. [...] Můj syn se nyní nachází na pokraji smrti. Je vážně nemocen a přiveden k úplnému fyzickému vyčerpání. Velitel tábora Pimenov ho po tři měsíce držel v samovazbě a nechal ho brutálně hladovět, údajně za trest za nedodržení jistých předpisů, které nebyly uvedeny ve známost. [...] Apeluji na Vás, členy Mezinárodního červeného kříže, a úpěnlivě Vás žádám – navštivte mého syna, poskytněte mu pomoc a potřebné léky. Mnoho z Vás má

123 Tamtéž, s. 17.

124 Tamtéž, s. 21.

125 *Informační materiály*, roč. 4, 1974, č. 14, s. 19–21; též *Informační materiály*, roč. 2, 1972, č. 4+5, s. 22–26.

*jistě též děti; věřím, že nemůžete nevyslyšet tuto prosbu matky. [...]*¹²⁶ Časopis považoval za důležité informovat také o tom, že v roce 1973 sovětské úřady nabídly Bukovskému možnost vězení opustit, pokud upustí od opozičních aktivit. Vězněním poznamenaný Bukovský chtěl nabídku využít pod podmínkou, že by propustili dalších šest vězňů. Úřady však s takovým požadavkem nesouhlasily.¹²⁷

4.1.2.2 Polsko

V prvním čísle *Informačních materiálů* redakce podrobně informovala o událostech v Polsku na konci roku 1970. INFOMAT popisuje dělnické nepokoje v Polsku, které propukly nejprve ve městě Gdaňsk. Důvodem nepokojů byla špatná ekonomická situace v zemi, dělníci proto požadovali především zrušení zvýšení cen, chtěli zvýšení mezd a odchod vojsk z obsazených loděnic. Polské nepokoje se rozšířily i do dalších průmyslových měst. Časopis referuje o situacích v Gdyni, Štětíně, Elblongu, Varšavě.¹²⁸ Článek provádí rozbor situace v Polsku a označuje ji jako výjimečnou, dělníci svými protesty dokázali přimět vládu, aby vzala zpět svá nařízení – zrušila zvýšení cen, další požadavky ale nebyly vyslyšeny. Nepokoje na konci roku 1970 souvisely s dlouholetými pokusy dělníků o demokracii od protestů z let 1956.¹²⁹ V závěru článek konstatuje nutnost hospodářské reformy v Polsku jako východisko z vleklé krize: „*Polská byrokracie – stejně jako československá, nebo sovětská – zjišťuje, že se nachází ve slepé uličce. Aby se dostala ze současné krize, musí provést hospodářskou reformu. Aby se udržela u moci, nesmí přitom aktivovat masy. Z tohoto dilema nemůže nikdy vyjít jako vítěz.*“¹³⁰

Čtvrtletník se k tématu dělnických demonstrací vrátil o pět let později, neboť v roce 1976 Polsko zasáhly nepokoje vyvolané zdražením cen potravin. Vláda Edwarda Gierka¹³¹ 24. června 1976 veřejnosti oznámila zvýšení cen u potravinových výrobků zhruba o 75 % – cukr zdražen o 100 %, mléčné výrobky o 50 %, masné produkty o 70 % a zelenina o 30–50 %. Autor článku se snažil hledat příčiny polské hospodářské

126 *Informační materiály*, roč. 4, 1974, č. 14, s. 19–20.

127 Tamtéž, s. 19.

128 Viz blíže o dělnických protestech *Informační materiály*, roč. 1, 1971, č. 1, s. 4–6.

129 Tamtéž, s. 6, 9.

130 Tamtéž, s. 9.

131 Edward Gierek byl prvním tajemníkem Polské sjednocené dělnické strany (PSDS).

krize. Zdražení potravin považoval za nutný krok, protože zemědělství v zemi bojovalo s dlouholetou krizí, což se následně projevilo i v hospodářství. Jako problémovou záležitost článek hodnotil zrušení zdražení cen na přelomu let 1970 a 1971 pod nátlakem dělnických protestů. Toto „zmrazení cen“ Polsko stálo v roce 1975 sto miliard zlotých, přičemž *Informační materiály* dodávají, že ceny v Polsku patřily k nejnižším v Evropě. Během pětiletého období od nepokojů na počátku sedmdesátých let v zemi stouply mzdy o 40 % a zlepšily se i sociální služby, avšak všechny zmíněné kroky byly provedeny prostřednictvím půjček ze zahraničí. Zadlužení Polska se v letech 1971–1975 vyšplhalo do vysokých částek, půjčky dosáhly hranice sedmi miliard dolarů. Exilový čtvrtletník považoval za hlavní důvod neúspěchu Gierekovy vlády to, že se nezdařilo zvýšit produkci výroby v poměru k výši příjmů pracujících a také zdůraznil, že si země nemůže dovolit ústupky jako za Gierekova předchůdce, Wladysława Gomułky.¹³²

Stávky polských dělníků v roce 1976 měly stejnou sílu, jako tomu bylo na přelomu let 1970 a 1971, a donutily již podruhé vládnoucí stranu k ústupu, protože pracující lid odmítl nést následky chybování vlády. Informační bulletin shledával protesty dělníků za velmi důležité, a hlavně inspirující pro pracující lid v jiných socialistických zemích, zároveň však vyzýval k vytvoření zastupitelských orgánů na pracovištích, které by spojovaly opoziční snahy s inteligencí, studentstvem a vedly akce na celospolečenské úrovni.¹³³ Zkušenosti z minulých polských událostí redakci donutily k zamyšlení a porovnání mezi nimi. Článek srovnával poznaňskou stávku z roku 1956, protesty proti Gomułkově vládě z března 1968 a dělnické nepokoje ze sedmdesátých let. „*Poprvé od roku 1956 jsme svědky akcí solidarity a společného postupu dělníků, inteligence a studentstva. [...] Březen měl tedy charakter studentský a intelektuálský; události v prosinci 1970 až únoru 1971 byly zase čistě dělnickou záležitostí. Rok 1976 přinesl určitou synchronizaci obou hnutí; byly to jistě hlubší příčiny, které přivedly inteligenci k postupné obraně dělnických zájmů, ale je symbolické, že v červnu 1976 se Varšava, Radom, Gdaňsk, Grudziak, Płock a další místa staly svědkem dělnických demonstrací téměř přesně na 20. výročí poznaňských událostí (dělnická stávka a demonstrace s 38 mrtvými a 270 raněnými 28. 6. 1956).*“¹³⁴

132 *Informační materiály*, roč. 6, 1976, č. 21, s. 20–21.

133 Tamtéž, s. 23.

134 *Informační materiály*, roč. 8, 1978, č. 26, s. 17.

O vývoji polské opozice pojednával rozsáhlý článek z čísla 26. Čtenáři se dozvěděli o opoziční skupině *Výbor na obranu dělníků* (Komitet obrony robotników – KOR) či o *Hnutí na obranu lidských a občanských práv* (Ruch obrony praw czlowiska i obywatela). Největší důležitost *Informační materiály* přikládaly studentskému hnutí, protože se v Polsku nejaktivněji podílelo na demonstracích proti perzekuci dělníků. Pozoruhodné je, že se do studentského hnutí zapojili nejvíce posluchači studia filozofie a studenti technických a přírodovědných oborů se od protestů spíše distancovali.¹³⁵

V letních měsících roku 1980 Polsko postihly další stávky pracujících dělníků, které později vedly k založení silného odborového hnutí *Solidarita*. O těchto událostech pojednávalo celé 36. číslo exilového časopisu, sepsané Janem Pauerem pod pseudonymem J. S. (Jan Skála). Speciální zářijové vydání v úvodu abonenty obeznámilo se situací před vznikem hnutí *Solidarita* – o dělnické stávce, které se účastnilo na půl milionu osob z pěti set podniků. Organizačním ohniskem stávek se stalo severopolské město Gdaňsk, kde byl ustanoven *Mezipodnikový výbor stávkujících* a začalo vydávání novin *Solidarnosc*. Exilový časopis se zpočátku vyvaroval konečných úsudků, ale výsledek polských stávek označil za přelom v socialistických dějinách, protože dělníci získali právo organizovat se v nezávislých odborech¹³⁶. Článek uveřejnil i čísla, která mapovala velkou zadluženost polského státu. Členské země Rady vzájemné hospodářské pomoci se zadlužily na 48 miliard dolarů, z toho Polsko mělo dluh 20 miliard dolarů. V roce 1980 polské zadlužení činilo 5,7 miliard dolarů a dalších 1,8 miliardy tvořily úroky. Příčinu polské krize čtvrtletník viděl ve velmi špatném stavu hospodářství, zejména v zemědělství, jež se potýkalo s dlouhodobými potížemi. Obdobná situace nastala i v sociálním sektoru, neboť s hranicí chudoby se potýkalo kolem 40 % pracujícího obyvatelstva.¹³⁷ Stav polské životní úrovně jasně vystihuje tento komentář v časopisu: „*Polský manželský pár, který vydělá dohromady 8000 zlotých, spotřebuje jen za potraviny 5000 zlotých. Kilogram másla stojí 125 zl., košile 300–500 zl., dámské boty 2000 zl., oblek 3000 zl., automatická pračka 10000 – 20000 zl. Reálné příjmy 17 milionů pracujících klesají pod náporem inflace. [...] Lépe se vede jenom těm, kterým ‚patří‘ stát. Policisté, špiclové*

¹³⁵ Viz blíže *Informační materiály*, roč. 8, 1978, č. 26, s. 16–24.

¹³⁶ 31. 8. 1980 byla podepsána dohoda mezi delegáty polských dělníků a komunistickou stranou, která slíbila splnění požadavků dělnictva, *Informační materiály*, roč. 10, 1980, č. 36, s. 3.

¹³⁷ Tamtéž, s. 3–8.

a milicionáři dostávají např. 1000 zł. manželský přírůvek a na každé dítě 500 zł., zatímco jednoduchý dělník má manželský přírůvek jen 40 zł. a na každé dítě 70 zł.“¹³⁸

Srpnové dění v Polsku a jeho význam INFOMAT shrnul v článku nazvaném „K charakteru polského srpna“, kde vyzdvihl roli dělnické síly, která podnikla kroky k lepšímu životu. Pokud by Polsko směřovalo k neočekávanému vývoji, čtvrtletník nevyklučoval možný zásah ze strany SSSR a s jistotou poznamenal, že země může očekávat v budoucnu nové změny. Na konci zářijového čísla časopis shrnul význam dělnického stávkového hnutí jako důležité skupiny společnosti, jež se nebála postavit vládnoucímu režimu.¹³⁹ Za zmínku stojí i tato citace, kde *Informační materiály* porovnávají polské události s československým srpnem 1968: „Na rozdíl od ‚Pražského jara‘ 1968 nebyl ‚polský srpen‘ započat osvícenou stranickou, vědeckou a kulturní inteligencí, nýbrž průmyslovým dělnictvem. [...] Doufejme, že ‚polský srpen‘ najde odezvu i v ostatních zemích východního bloku. Nad traumatem z porážky ‚pražského jara‘ započaté ‚pražským srpnem‘ dnes zasvitla nová naděje ‚polského srpna‘!“¹⁴⁰

Demokratický vývoj v Polsku byl však zmařen o rok později v prosinci 1981, kdy polští komunisté v čele s Wojciechem Jaruzelskim vyhlásili výjimečný stav, jenž měl zabránit aktivitám opozičního hnutí *Solidarita*. V posledním, 41. čísle časopisu z roku 1982 se Jaroslav Suk zamýšlel nad potlačením „demokratické reformy“. Zásah komunistické strany přirovnával k situaci po 21. srpnu 1968 v Československu – občané byli propuštěni ze zaměstnání, nevhodní komunističtí politici byli vyloučeni ze strany, členové *Solidarity* byli nuceni pod nátlakem opustit nezávislé odbory.¹⁴¹ Autor zároveň pochyboval o případné reformě socialismu a dokládá to těmito názory:

*„Tento systém nemůže demokraticky fungovat, protože vládnoucí byrokracie nemá žádné přirozené ekonomické zázemí, jež by jí skýtalo oporu. Nemá dědičný kapitál v osobním vlastnictví: sociální privilegia stojí a padají s úřadem. [...] Byrokracie se opírá pouze o politickou moc, proto nemůže vládnout jinak než totalitně, centralisticky a policejně. [...]“*¹⁴²

138 Tamtéž, s. 7.

139 Viz blíže tamtéž, s. 19–24.

140 Tamtéž, s. 19, 24.

141 *Informační materiály*, roč. 12, 1982, č. 41, s. 23–24.

142 Tamtéž, s. 24.

Jaroslav Suk v článku poukazoval na nutnost fungování opozice v ilegalitě s vysokou opatrností a dával praktické rady, jak se naučit hlavní zásady konspirace. V závěru konstatoval, že se krize v Polsku rozšířila i do dalších socialistických režimů v Evropě.¹⁴³

4.1.2.3 Jugoslávie

Během roku 1968 zesilovaly opoziční síly i v Jugoslávii, o čemž redakce neopomněla informovat veřejnost. Článek seznamuje čtenáře s počátky opozice v zemi – s novou levicí a studentským hnutím. Nová levice zde začala aktivně působit od začátku šedesátých let, stejně jako studentské hnutí. Dle článku se mládež aktivizovala v souvislosti s rozsáhlými protesty proti vietnamské válce, ale státní aparát zakročil proti veřejným manifestacím a snažil se mít vše pod kontrolou.¹⁴⁴

Informační materiály se zaměřily na rok 1968, kdy byla situace v Jugoslávii vyostřená. Studenti se vzbouřili proti zatčení 2700 studentů a profesorů v Polsku, zároveň demonstrovali proti vládní politice a reformám v hospodářství, jež měly negativní dopad na občanský život. Studenti se rozhodli vzít vše do vlastních rukou a obsadili fakulty na univerzitě v Bělehradě.¹⁴⁵

Pod příslibem jugoslávského prezidenta Josipa Tita, který se zavázal situaci řešit, studenti stávkou ukončili. *Informační materiály* poukazují na rychlost „vládní byrokracie“, která okamžitě podnikla kroky vůči „spiklencům proti socialismu“, a to skrz kampaň, jež měla mladé intelektuály pomluvit.¹⁴⁶ Časopis uvedl i část projevu Josipa Tita, který se zamýšlel nad tím, co by se stalo, kdyby se ke studentským protestům přidali i dělníci. Represivní opatření byla učiněna proti celé buňce Svazu komunistů Jugoslávie (SKJ) na filozofické fakultě v Bělehradu. V červenci 1968 bylo všech 130 členů buňky vyloučeno ze strany a začaly být zakazovány studentské časopisy.¹⁴⁷

Studentské nepokoje vygradovaly i ve spojitosti s obviněním osmi univerzitních

143 Tamtéž, s. 27–28.

144 *Informační materiály*, roč. 4, 1974, č. 13, s. 32.

145 Tamtéž, s. 32–33.

146 Tamtéž, s. 33–34.

147 Tamtéž, s. 34

profesorů na filozofické fakultě v Bělehradě, kteří působili v redakci marxistického časopisu *Praxis*. V lednu 1975 byli zbaveni profesury a proti případným studentským odvetám byli připraveni zasáhnout příslušníci tajné policie, jež hlídala situaci v budovách univerzity.¹⁴⁸ O postihu členů kolem jugoslávského časopisu *Praxis* vydal INFOMAT v šestnáctém čísle z května 1975 článek s titulkem „Definitivní úder proti Praxis“. V redakci působili profesori filozofie z jugoslávských univerzit a některé jejich příspěvky časopis i zveřejnil. Skupina *Praxis* zastávala ideu „samosprávného socialismu proti jakékoli stranické diktatuře a propagovala jako konečný cíl „socialismus bez stran“. Autor článku viděl hlavní zásluhu *Praxis* v tom, že její členové věřili ve sloučení socialismu a svobody, čímž se Jugoslávie stala nesporně inspirujícím vzorem pro novou levici a vizi demokratického socialismu. *Informační materiály* se zaměřily hlavně na represe proti skupině ze strany jugoslávského státního aparátu, jenž se obával „socialismu zdola“, který by mohl ohrozit situaci ve vládě. Komunistická strana postupně omezovala činnost skupiny, nejprve snížila dotace na letní školu na ostrově Korčula, kde byly pořádány jednou za rok semináře, pak zasáhla přímo proti profesorům filozofie, kteří měli zakázáno vyučovat. Studenti podporující činnost profesorů byli zatčeni, skupina kolem *Praxis* obviněna z „nepřátelské propagandy“, časopis zakázán, stejně tak i letní škola. Strana obhajovala své kroky jako potřebné a nutné pro socialismus v Jugoslávii.¹⁴⁹

4.2 Události na Západě a v zemích třetího světa

Jak již bylo zmíněno, *Informační materiály* nepsaly pouze o dění v Československu, ale i o aktualitách ze světa, hlavně o velmi diskutované a odsuzované válce ve Vietnamu. Redakční tým také pozorně sledoval politický vývoj v Chile, kde v prezidentských volbách poprvé zvítězil socialistický kandidát. Čtenáři byli informováni o důležitých zprávách v socialistickém hnutí, kupříkladu redakce vydala rozsáhlý článek o smrti Rudiho Dutschka, na něhož byl v roce 1968 spáchán atentát. Zprávy ze světa referovaly o událostech v USA, Francii, Španělsku, Řecku, Číně až po africkou Angolu.

Rozbor o událostech ve světě přináší bližší pohled redakce na válku

148 *Informační materiály*, roč. 5, 1975, č. 15, s. 30.

149 *Informační materiály*, roč. 5, 1975, č. 16, s. 20–21.

ve Vietnamu, situaci v jihoamerické Chile a Portugalsku.

4.2.1 Válka ve Vietnamu

Velkého prostoru se dostalo problematice Vietnamu ve druhém čísle *Informačních materiálů* (listopad 1971) v článku s titulkem „Vietnamská revoluce: oběť zahraniční politiky byrokratů z Moskvy a Pekingů?“, v němž autoři detailně popisují průběh revoluce. Vietnam byl ženevskou dohodou v roce 1954 rozdělen demarkační linií na 17. rovnoběžce. Na severu tak vznikla Vietnamská demokratická republika (VDR) se socialismem podle sovětského vzoru a na jihu Vietnamská republika (VR) s diktátorským režimem generála Diema.¹⁵⁰

V první části se článek zaměřuje na americký neúspěch po deseti letech ve Vietnamu. Konstatuje, že i přes použití nejmodernějších zbraní, 4x větší vojenskou převahu a neustálé bombardování země nedosáhlo USA stále úspěchu. „*Do června 1969 shodili Američané na Vietnam přes 3 miliony tun výbušnin, což je více, než bylo shozeno za druhé světové války na celou Evropu!*“¹⁵¹ Neúspěch americké války ve Vietnamu spojují redaktoři s krizí amerického dolaru a také se silícím odporem proti pokračování ve válce. Pozoruhodná je i zveřejněná částka na potlačení vietnamské revoluce na přelomu let 1966 a 1967, která činila 10,3 miliardy amerických dolarů.¹⁵² Ve druhé části článku časopis čtenářům připomíná průběh revoluce po ženevské konferenci 1954 a zamýšlí se nad příčinami vstupu amerických vojsk do Vietnamu. „*Američtí imperialisté se rozhodují pro otevřené napadení VDR. Lze jenom těžko pochopit důvody, které k tomuto kroku vedly. Ačkoliv byla pomoc VDR jihovietnamským partyzánům nepatrná – jak CIA sama přiznává – slibují si USA od rychlé porážky VDR usnadnění boje proti osvobozeneckému hnutí a posílení bojové morálky vládního vojska. [...] Druhým hlavním důvodem otevřené agrese byla snaha zničit VDR jako nekapitalistický stát, který výstavbou socialismu očividně konkuruje s polokoloniálními režimy v ostatních oblastech jihovýchodní Asie, a je pro ně přitažlivým vzorem.*“¹⁵³ USA napadlo VDR po incidentu v Tokingském zálivu. Časopis se k tomuto napadení vyjádřil

¹⁵⁰ *Informační materiály*, roč. 1, 1971, č. 2, s. 34, 36.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 34.

¹⁵² Tamtéž, s. 34–35.

¹⁵³ Tamtéž, s. 37–38.

jasně – napadení v zálivu bylo ze strany Američanů vykonstruované a předem důkladně nachystané. Od roku 1965 Spojené státy americké pravidelně útočily na Severní Vietnam tzv. plošným bombardováním. I přes veškerou snahu „amerických agresorů“, jak článek Američany pojmenoval, byl nucen prezident Johnson během let 1965–1968 zvýšit počet vojáků ze 184 000 na více než 500 000. Je zajímavé, jak velkou pozornost článek věnuje porovnávání finanční pomoci ze strany SSSR, ČLR i USA. V letech 1958 až 1960 Moskva financovala VDR 1,6x více než Peking (160: 100 milionů amerických dolarů). Oproti tomu USA věnovalo Vietnamské republice v letech 1955–1960 čtyřikrát větší finanční obnos (1,387 miliardy amerických dolarů) než Sovětský svaz a Čínská lidová republika dohromady.¹⁵⁴ Závěrem článek upozorňuje na fakt, že by vietnamský lid zvítězil nad „americkými agresory“ dříve, kdyby Moskva a Peking Vietnam lépe finančně podpořily.

„Aby bylo možno dovést socialistickou revoluci ve Vietnamu, Latinské Americe, Africe a celém světě k vítěznému konci, je třeba nejen boje proti imperialismu, boje proti národní buržoazii, ale i ve stejné míře boje proti byrokracii tak zvaných socialistických států. Heslo permanentní revoluce stojí dnes na denním pořádku!“¹⁵⁵

4.2.2 Chile

V září 1970 došlo v jihoamerickém státě Chile k neočekávané změně. V prezidentských volbách poprvé v historii Chilské republiky zvítězil socialistický kandidát – Salvador Allende, což Sovětský svaz a další komunistické státy považovaly za důležitý okamžik v socialistických dějinách. Zprávu o situaci v zemi za Salvadora Allendeho ve funkci chilského prezidenta najdeme v druhém čísle časopisu v článku „Chile: socialismus bez revoluce?“. Článek se primárně zaměřil na hodnocení chilské vlády, která se nejvíce soustředila na reformu v zemědělství. Znárodnění rozsáhlé zemědělské půdy do vlastnictví zemědělských družstev neprobíhalo bez konfliktů. Zemědělci si své pozemky začali chránit i za cenu krvavých střetnutí, přičemž byli podporováni chilskou revoluční skupinou nazvanou *Hnutí revoluční levice* (MIR). Slíbená Allendova vize lepšího života v socialismu se pomalu hroutila. Nespokojenost a nejistota nevládla pouze u zemědělců, ale rozšířila se do všech odvětví pracovní sféry.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 38.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 39.

Článek informuje o celkovém poklesu výroby v továrnách a dolech, situaci ještě více zhoršovalo také zvyšování cen a růst nezaměstnanosti.¹⁵⁶ „Zvětšuje se tlak, jak zleva, kde lidové hnutí žádá úplné zestátnění a socialisování, tak i zprava, ze strany buržoazie, která žádá jistotu.“¹⁵⁷

Redakce správně tvrdila, že jihoamerický stát nejhorší chvíle teprve zasáhnou. O tři roky později 11. 9. 1973 byl prezident Salvador Allende svržen vojenským pučem vedeným generálem Augustem Pinochetem. V zemi nastalo období tvrdého autoritářského režimu (vláda tzv. vojenské junty), kde opozice a zastánci bývalé Allendovy vlády byli nekompromisně perzekuováni. Ztroskotání pokusu o chilský socialismus přimělo reakční tým zamyslet se nad příčinami tohoto neúspěchu. Jistý podíl na socialistickém neúspěchu měla dle článku nepochybně vláda a její nejhorší rozhodnutí – přijmout do vlády zástupce z řad armády. Vínou a podíl na neúspěšném socialismu v Chile měl podle redakce SSSR a jeho satelity, neboť nikdy tento stát nepodpořily finančně.¹⁵⁸

Spekulativní článek „Československo rovná se Chile?“, jak je z názvu zřejmé, hledal analogii mezi rokem 1973 v Chile a rokem 1968 v Československu. Autor této úvahy viděl souvislost v postavách Allendeho a Dubčeka, protože oba usilovali o socialismus s demokratickými zásadami a lidskými právy. Podobnosti viděl i v tom, že oba státníci čelili obviněním z plánování politického převratu nebo také z kooperace se zahraničím. Brežněv i Pinochet se postarali o jejich rychlý konec – Allende zaplatil životem, v případě Dubčeka to byl konec politické kariéry. Dle názoru časopisu neměl Allende na rozdíl od Dubčeka podporu v policejních a armádních složkách a v médiích.¹⁵⁹ Článek nešetřil kritikou na adresu chilského prezidenta: „Zatímco každá demokratická svoboda, kterou se Dubček odhodlal uzákonit a chránit, posilovala aspoň dočasně jeho pozici, bylo Allendeho úzkostlivé dodržování buržoazní legality (v rámci nejen kapitalistického hospodářství, ale i faktické moci buržoazních institucí – armády, policie atd.) sice jistým způsobem nezbytné, na druhé straně ale sebevražedné. [...] Přes veškerou podobnost jde tedy o dva naprosto různé procesy: v Československu šlo

156 Tamtéž, s. 27–29.

157 Tamtéž, s. 29.

158 *Informační materiály*, roč. 4, 1974, č. 10, s. 26–30.

159 Tamtéž, s. 30.

o odstranění a překonání stalinismu, v Chile šlo o odstranění a překonání kapitalismu.“¹⁶⁰

Pro doplnění chilských událostí časopis zveřejňoval přeložené rozhovory se členy MIR, které byly pořízeny překladem z francouzského časopisu *Rouge* a západoněmeckého *Der Spiegel*. Ve zvláštní příloze 13. čísla časopis publikoval *Chilský manifest československých politických vězňů*, který vyjádřil solidaritu s perzekuovanými občany a odmítal vládu vojenské junty.¹⁶¹

4.2.3 Pád Salazarova režimu v Portugalsku

Časopis informoval o pádu režimu Antónia Salazara tím, že nejdříve analyzoval situaci před revolucí: „*Portugalsko je jeden z nejslabších článků světového kapitalismu. Z hrdé středověké velmoci s 800-ti letou tradicí, která ,darovala světu nové světy‘, se v průběhu dějin stal ,chudobinec Evropy‘ s nejnižší životní úrovní v Evropě, čtyřicetiprocentním analfabetismem, dvěmi miliony vystěhovalců a politických emigrantů (od r. 1961, při 8,5 milionu obyvatel). Portugalsko bylo poslední koloniální zemí s nejstarší fašistickou diktaturou (od r. 1926), která navzdory době a vývoji v ostatních zemích vedla od r. 1961 válku ve svých afrických koloniích.*“¹⁶²

Časopis zveřejnil čísla o prodělečnosti války, jež potvrzovala neúnosné výdaje – dva miliony německých marek (DM) a za rok přes 50 % rozpočtu státu. Článek se značně věnoval příčinám krize v Portugalsku. Mezi významné faktory, které přispěly k převratu, dle článku patřily silný a rychle rostoucí odboj osvobozenického hnutí a nezpůsobilost režimu poskytnout občanům jejich základní potřeby. Hnutí vzniklo z řad nespokojených vojáků v armádě pod názvem *Hnutí ozbrojených sil* (MFA).¹⁶³

Dlouhá nespokojenost v armádě úzce souvisela s portugalskými válkami, jež vojáci považovali za nesmyslné. Počet vojáků se zvyšoval, dokonce bylo vydáno nařízení, podle něhož mohl do armády vstoupit student po několikaměsíčním výcviku (profesionální vojáci absolvovali výcvik tři až pět let). Nesouhlas s dosavadním

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 31.

¹⁶¹ Viz blíže tamtéž, s. 32–39; též *Informační materiály*, roč. 4, 1974, č. 13, s. 48–52; též příloha *Informačních materiálů*, roč. 4, 1974, č. 13.

¹⁶² *Informační materiály*, roč. 5, 1975, č. 15, s. 38.

¹⁶³ Tamtéž, s. 38–41.

vývojem v zemi a v armádě dali vojáci najevo vznikem hnutí bojujícího za ukončení války a změnu režimu. Převrat nastal 25. dubna 1974, vlády vojenské junty se ujal generál Antonio Spínola, jehož primárním cílem bylo přeměnit zemi v kapitalistický stát a zamezit případnému socialismu. Usiloval také o potlačení stávkového hnutí a převzetí moci nad armádou. První opatření uskutečnil v červnu téhož roku – zavedl cenzuru, volby odložil o dva roky a ve vedení armády měl rozhodující slovo oproti *Hnutí ozbrojených sil*. Spinolovy myšlenky se ale rozcházely s požadavky občanů a organizovaného hnutí. Spínola byl donucen odstoupit. Redakce se zdržela jakékoli úvahy o dalším vývoji v zemi. Vyzdvihla roli Komunistické strany Portugalska, která měla sympatie hlavně mezi dělníky, z části i mezi rolníky a členy armády. Autoři článku však upozornili na skutečnost, že 40 % analfabetismu v zemi usnadňuje případnou manipulaci ve volbách plánovaných na březen 1975.¹⁶⁴

4.3 Literatura, sport a věda

V každém čísle časopisu redakční tým dával prostor i kulturním zprávám. Články čtenáře seznamovaly například se zajímavými knižními tituly, upozorňovaly na nová vydání marxistické literatury, zejména na díla Lva Davidoviče Trockého či Ernesta Mandela. V kulturních člancích nechyběl ani aktualizovaný seznam zakázané československé literatury a jejích autorů. Dalším typickým a velmi často diskutovaným tématem této rubriky byla ekologie (redakce řešila problematiku jaderných elektráren), a ekonomická situace ve světě a v Československu. Závěr každého čísla zpravidla tvořila recenze filmu, knihy nebo diskuzní příspěvek čtenáře.

4.3.1 Literatura

„Škrtní živých“, tak byl trefně pojmenovaný článek o cenzuře v literatuře a periodikách v ČSSR, jež měla za úkol vyřadit veškeré publikace a tiskoviny s protistátním obsahem. Do seznamu patřily „tiskoviny emigrantské, trockistické, bělogvardějské, fašistické, nacistické, kolaborantské, revanšistické, ... tiskoviny, které jsou v hrubém rozporu se zásadami socialistické morálky...“.¹⁶⁵ Z knihoven zmizela pravicově orientovaná a sociálně demokratická díla (například Tomáše G. Masaryka či

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 41–45.

¹⁶⁵ *Informační materiály*, roč. 3, 1973, č. 8+9, s. 6.

Edvarda Beneše). Redakce tento čin nazvala koniášskou akcí, jež byla provedena tajně do konce června 1973. Komise sestavila seznam „závadných“ knih, na jehož základě byly staženy veškeré „protistátní“ publikace. Vyřazené tituly zmizely z knihoven i obchodů a byly uchovány na nepřístupném místě. Mezi zakázanými autory se objevili Arnošt Lustig, Milan Kundera, Jan Zahradníček a další.¹⁶⁶

Informační materiály čtenářům pravidelně hlásily nově vydané samizdatové publikace. V patnáctém čísle (únor 1975) redakce informovala o vydaných samizdatových beletristických dílech od Seiferta, Hrabala, Vaculíka, Kohouta, Havla a jiných. Samizdat mohl rychleji kolovat díky desítkám kopií (nejvýše však okolo sta kopií). Kromě československé beletrie byl hojně vydáván Orwell či Solženicyn, v opisech také politické texty a odborná literatura.¹⁶⁷

4.3.2 Sport

U příležitosti konání XX. letních olympijských her (OH) 1972 v Mnichově se *Informační materiály* zamyslely nad tezí o „apolitickém“ charakteru olympijských her a zavzpomínaly na předešlé ročníky. V Německu se OH konaly již v roce 1936, dle slov článku tehdy posloužily Hitlerovi jako uznání jeho režimu. Naopak v Mexiku v roce 1968 konání her využili studenti k veřejnému protestu proti režimu. Při zásahu mexické policie a armády bylo zabito tři sta studentů.¹⁶⁸

*„Tento zárok byl odůvodňován nutností zajistit hrám klid a pořádek. Ani jediný stát neodřekl svou účast. A sovětská okupace Československa, provedená těsně před začátkem mexických her, samozřejmě také nebyla důvodem, který by rušil názory olympijských funkcionářů o nepolitčnosti olympiády.“*¹⁶⁹

Miliarda obyvatel z 98 zemí světa mohla sledovat přímý přenos z Mnichova v televizi nebo rozhlasu. Finanční náklady na provoz olympiády převýšily o 400 % původně plánované částky. Ve městě byla zřízena nová část metra, ale zároveň podražily ceny jízdenek o 35 %. Finance určené na vybudování škol, starobinců, nemocnic posloužily jako dobrý zdroj pro olympijské výdaje. Klidný průběh OH přerušili

¹⁶⁶ Viz blíže seznam zakázaných knih a autorů, tamtéž, s. 6–13.

¹⁶⁷ *Informační materiály*, roč. 5, 1975, č. 15, s. 24.

¹⁶⁸ *Informační materiály*, roč. 2, 1972, č. 6, s. 48.

¹⁶⁹ Tamtéž.

Palestinci, kteří unesli výpravu izraelských sportovců. Organizace „Černé září“, jak si partizánská jednotka Palestinců říkala, za propuštění Izraelců požadovala svobodu dvou set zajatých Palestinců. Konflikt se zásahem místní západoněmecké policie skončil krveprolitím, při kterém bylo zabito sedmnáct osob. Izrael zahájil odvetu bombardováním palestinských uprchlických táborů, ale převážně byli zabiti civilní občané, z velké části ženy s dětmi. Únos sportovců vyvolal velkou nevoli proti arabským zemím. Západoevropský tisk nešetřil kritikou. INFOMAT píše, že Německá spolková republika se cítila poškozena na „prestíži a vážnosti“ země.¹⁷⁰

„Jinými slovy – chtějí-li se Izraelci a Arabové vzájemně vraždit, tak prosím, ale ať to dělají ve svých zemích a ne u nás! Západní Německo přijalo tuto událost jako ‚národní ostudu‘ a proto se ihned zformovali ‚silní muži‘ bavorské vlády, aby zachránili ‚národní čest‘. Výsledek známe – 17 mrtvých.“¹⁷¹

Kampaň proti arabským zemím a levicovým skupinám v Německé spolkové republice (NSR) velmi rychle zapůsobila na jednání místních. *„Počestní občané pochopili, a tak byli v několika městech na ulici napadeni barevní dělníci pracující v NSR a jejich jedinou záchranou bylo, že měli u sebe doklady a mohli dokázat, že nejsou Arabové. Znovu se ukázalo, jaký význam má mocný Springerův tiskový koncern s NSR, který svou propagandou ve stylu Josefa Goebelse mnohdy udává tón veřejného mínění.“* Velká část arabských příslušníků byla policejními razíemi zajata a deportována ze země většinou do arabských států, nebo dokonce i do Izraele, kde je čekal pobyt za mřížemi. Arabové, kteří dlouhodobě žili v NSR a měli zde vlastní rodiny, museli taktéž zemi opustit. Samozřejmostí se stal zákaz arabských hnutí či organizací. Přísná opatření se dotkla i západoněmecké levice, kterou postihla štvavá kampaň.¹⁷²

4.3.3 Věda

Ekonomická situace a vývoj hospodářství v Československu byly v časopise velkým tématem k diskuzi. V sedmdesátých letech nastala na Západě energetická krize a pomalu začala sužovat i Československo. INFOMAT na několika stranách rozebral tehdejší ekonomický stav v zemi. Nepříjemné zvýšení cen ropy zapříčinilo nárůst

170 Tamtéž, s. 48–50.

171 Tamtéž, s. 50.

172 Tamtéž.

výrobních nákladů výrobků. Ty pak putovaly do zemí Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) za dříve sjednanou pevnou cenu skrze obchodní smlouvy.¹⁷³

„Ztráty, způsobené našemu hospodářství tímto systémem cen, jsou odhadovány za období od poloviny roku 1973 do konce března 1974 na zhruba 11 miliard dolarů. [...] odhady míry inflace se pohybují od 2,5 % (oficiální číslo, s nímž počítá státní plán) do 6 % (číslo, udávané nejskeptičtějšími ekonomy).“¹⁷⁴

Životní náklady obyvatelstva se automaticky zvýšily. Na druhou stranu časopis zmiňuje zlepšení životní situace na některých pracovních pozicích – hlavně ve státní správě, jednotných zemědělských družstvech (JZD) a službách.¹⁷⁵ K tématu nové mzdové soustavy se časopis vrátil ve 14. čísle, kde také informoval o cenových úpravách. V očích redakce byla změna soustavy základem pro zvýšení produktivity práce. Například práce, kterou vykonávali lidé manuálně, bylo vypláceno 90 % dosavadní mzdy (i při nezměněném výkonu). Pokud by se výkon zvýšil na 110 %, mzda by se zvýšila pouze na 103 % tehdejšího výdělku. Článek ve výsledku novou mzdovou soustavu označuje za „opětné zpevnění norem“. Tento nevídaný zásah do životní úrovně obyvatelstva byl spojen i se zvýšením cen. Zdražení se projevilo výrazně u pohonných hmot či obuvi a kožené galanterie. Opakem byl nábytek, ledničky, u kterých naopak ceny klesly. Stávky jednoznačně poukazovaly na nespokojenost obyvatelstva, ale jejich síla nebyla příliš velká a často končily vzájemnou dohodou.¹⁷⁶ K životní úrovni v Československu se INFOMAT vrátil v 19. čísle. Upozorňoval na skutečnost, že tisk informuje o poklesu životní úrovně v západní Evropě, ale mlčí o stejné situaci v Československu. Článek to dokládá například tím, že převážná většina obyvatel musela odřeknout letní dovolenou v Bulharsku, Jugoslávii či Rumunsku. I srovnání cen v cestovní kanceláři Čedok ukázalo rozdíly s minulým rokem. Čtrnáctidenní pobyt u moře v roce 1975 stál asi 3000,- Kčs, kdežto o rok později byla cena o 80 % až 100 % vyšší.¹⁷⁷ Článek doplňovaly i seznam zdražených výrobků a zpráva o slíbeném zvýšení důchodů. *„Halasné zvýšení důchodů k 1. 1. 1976, které bylo propagandisticky využíváno již po několik měsíců r. 1975, vůbec nestačí – u nízkých důchodů – pokrýt*

173 *Informační materiály*, roč. 4, 1974, č. 12, s. 8.

174 *Tamtéž*, s. 8.

175 *Tamtéž*, s. 10.

176 *Informační materiály*, roč. 4, 1974, č. 14, s. 3–4.

177 *Informační materiály*, roč. 6, 1976, č. 19, s. 3.

inflaci. Průměrně sice každý důchodce dostává od ledna 1976 80,– Kčs měsíčně navíc. Důchodci, kteří pobírají nízký důchod (do tisíce Kčs měsíčně), přijdou zkrátka; důchod se jim zvyšuje jen o 10,– až 50,– Kčs. Významnější zvýšení, nad 100,– Kčs měsíčně, připadne na vysoké důchody. Tím se opět zvýšily rozdíly mezi nízkými a vysokými důchody. Odměnění byli ti, kdo byli odměňováni během svého pracovního poměru vysokými platy – dělníky a zvláště rolníky odbyli skromnou almužnou.¹⁷⁸

178 Tamtéž.

5 Komparace *Informačních materiálů* s časopisy *Svědectví a Listy*

Významnou roli ve zprostředkování necenzurovaných zpráv sehrála právě exilová periodika, která byla vydávána československými emigranty po celém světě. Časopisů a novin existovalo několik desítek, jejich tvůrci se díky nim mohli vyjadřovat o normalizovaném režimu a nějakým způsobem proti němu bojovat. Exilové tiskoviny byly bezpochyby důležitým komunikačním prostředkem s československým domovem a *Informační materiály* tuto funkci neplnily zdaleka samy.¹⁷⁹

Stejně jako INFOMAT patřil mezi levicově orientované časopisy například *Proletář*, vydávaný v Paříži trockistickou skupinou zvanou lambertisté¹⁸⁰. Periodikum vycházelo pouze v letech 1971–1972 a vydalo sedm čísel pod vedením Balásze Nagyho. Na začátku sedmdesátých let skupina československých lambertistů ve Francii ustanovila Československou skupinu Organizačního výboru východoevropských komunistů při Mezinárodním výboru pro rekonstrukci IV. internacionály a od konce roku 1970 vydávala časopis *Proletář*. Podobně jako *Informační materiály* se francouzské exilové periodikum zaměřovalo na situaci v Československu – zejména na represe proti opozičním skupinám a na akce podporující perzekuované osoby. *Proletář* na rozdíl od západoněmeckého čtvrtletníku často komentoval i stanoviska Francouzské komunistické strany, kterou většinou kritizoval za to, že nedostatečně vystupuje proti normalizační situaci v Československu.¹⁸¹

Exilových časopisů a novin v zahraničí existovalo velmi mnoho a pro bližší porovnání zaměření *Informačních materiálů* s jinými časopisy bylo nutné výběr periodik omezit, proto se tato kapitola zaměřila na magazíny *Svědectví a Listy*.

V roce 1956 vznikl v New Yorku jeden z nejznámějších exilových časopisů,

179 ČECHMÁNKOVÁ, c. d., s. 5, 14.

180 Proti sjednocenému sekretariátu IV. internacionály existoval v opozici od roku 1953 v Londýně Mezinárodní výbor IV. internacionály, který toužil po rekonstrukci IV. internacionály a chtěl vytvořit centralizované řízení celosvětové strany socialistické revoluce. Zastánci této vize se ve Francii pojmenovali jako lambertisté podle představitele Pierra Lamberta a později založili svůj vlastní Mezinárodní výbor pro rekonstrukci IV. internacionály. PAŽOUT: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, c. d., s. 27–28.

181 PAŽOUT: Radikálně levicová opozice v Československu v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století, c. d., s. 161–162.

který vycházel až do roku 1992 a jmenoval se *Svědectví*¹⁸². Ve funkci vydavatele se vystřídal několik osob, konkrétně Jiří Horák, Radomír Luža a pražská vydání vedl Pavel Tigrid. *Svědectví* vycházelo čtvrtletně, od roku 1960 v Paříži a v devadesátých letech v Praze. Časopis byl zaměřen gradualisticky, byl přesvědčen o možném vývoji v komunistické straně a kladl důraz na dialog, jenž by měl řešit aktuální problémy v zemi, hlavním zastáncem tohoto pojetí byl Pavel Tigrid.¹⁸³ Zaměření INFOMATu bylo rozdílné, protože jako hlavní cíl si autoři stanovili boj proti Husákově cenzuře.

O obsahové skladbě časopisu *Svědectví* napovídá již titulní strana. Úvodní rubrika „Poznámky k událostem“ abonenty informovala o aktualitách ze zahraničí a z domova. Například první čísla (první vydáno v zimě 1956 a druhé na jaře 1957) podávaly zprávy o povstáních v Polsku a Maďarsku. Témata týkající se politiky a společnosti tvořila hlavní náplň *Svědectví*, stejně jako u *Informačních materiálů*, ovšem s tím rozdílem, že články ve *Svědectví* byly rozsáhlejší a často měly podobu úvahy.¹⁸⁴ Jako příklad může posloužit článek „Marxismus a předpoklady moderního myšlení“¹⁸⁵, v němž se autor Radomír Luža snažil nastínit hlavní zásady této ideologie. Je nutné dodat, že důkladně rozebírá zásadní omyly marxismu a k celé problematice se staví značně kriticky, neboť na rozdíl od západoněmeckého čtvrtletníku nebylo *Svědectví* levicově zaměřeno. Politickou orientaci časopisu komentovaly i *Informační materiály*, které se na jeho adresu vyjádřily poměrně kriticky:

„Svým jednoznačně pravicově-funkčním zaměřením přispívají k rozšiřování zjednodušeného černo-bílého obrazu, který zamlžuje skutečné problémy. O jejich politické alternativě: společenská demokratizace – znovuzřízení kapitalistického systému lze říci, že trpí – mimo jiných závažných nedostatků – naprostým nedostatkem fantazie.“¹⁸⁶

Mezi hlavní autory politických statí a úvah ve *Svědectví* patřili Vratislav Bušek, Ota Filip, Jiří Horák, Karel Kaplan, Jiří Lederer, Radomír Luža, Zdeněk Mlynář, Jiří

182 Vycházel s podtitulkem „čtvrtletník pro politiku a kulturu“.

183 FORMANOVÁ, Lucie – GRUNTORÁD, Jiří – PŘIBÁŇ, Michal: *Exilová periodika. Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských tisků vydaných po roce 1945. Libri Prohibiti*, 1. vyd. Rychnov n. Kněžnou, Ježek 1999, ISBN 80-85996-24-3, s. 73.

184 Tamtéž, s. 73–74.

185 *Svědectví*, roč. 1, 1957, č. 2, s. 95–98.

186 *Informační materiály*, roč. 6, 1976, č. 20, s. 2.

Slavíček, Pavel Tigrid a mnoho dalších.¹⁸⁷

Dalším rozlišujícím znakem tohoto periodika byla velká orientace na literaturu a umění, již od prvního vydání se zaměření na kulturu stalo trvalou součástí časopisu. V INFOMATu sice také existovala kulturní rubrika, ale lišila se od *Svědectví* v mnohém. Ve *Svědectví* literatura a umění tvořily jedny z hlavních témat k diskuzi, potvrzuje to i podtitulek tohoto periodika – „čtvrtletník pro politiku a kulturu“, kdežto v západoněmeckém informačním bulletinu se články o kultuře a literatuře nevyskytovaly v tak velké míře. Redakční tým *Svědectví* se věnoval jak československým, tak i zahraničním spisovatelům. V časopisu najdeme rozbor básnického díla Františka Hrubína, Jaroslava Seiferta nebo úvahy o literatuře a společnosti. Prostor dostalo také divadlo, výtvarné umění či rozhovory se zajímavými osobnostmi oblasti kultury (např. s personou československého undergroundu Ivanem „Magorem“ Jirousem) a byla překládána i zahraniční literatura. Kulturní rubriku mělo na starosti opět velké množství autorů, mezi které patřili Egon Bondy, Václav Černý, Ivan Diviš, Václav Havel, Bohumil Hrabal, Jan Patočka, Jiří Voskovec aj.¹⁸⁸ V závěru každého vydání redakce umožnila čtenářům přispět tématem nebo vyjádřit svůj názor přímo k časopisu, tento prostor pro čtenáře se jmenoval „Tribuna Svědectví“.

Kořeny vzniku časopisu *Listy*¹⁸⁹ se váží k roku 1970, kdy vyšla dvě zvláštní čísla jako reakce na zakázání *Literárních listů* z Prahy. Pravidelně začal časopis vycházet až o rok později v italském Římě pod vedením Jiřího Pelikána a u jeho zrodu také stály známé osobnosti pražského jara – Ivan Binar, Ota Filip, Eduard Goldstücker, Václav Havel, Pavel Kohout, Zdeněk Mlynář, Jiří Pelikán a další.¹⁹⁰ V prvním čísle se redakce přihlásila ke svému stěžejnímu poslání:

„[...] navazovat na myšlenky demokratického socialismu z r. 1968 a současně být tlumočnickem odporu našeho lidu proti okupaci a tzv. normalizaci. Jsme totiž přesvědčeni, že velká část našich lidí opravdu upřímně podporovala hnutí za obrodu socialismu v r. 1968 a že jeho základní směr – přes mnohé chyby a nedůslednosti – ukazuje stále jediné východisko z politické, ekonomické a morální krize naší

187 Viz blíže o autorech FORMANOVÁ – GRUNTORÁD – PŘIBÁŇ, c. d., s. 74.

188 Viz blíže o autorech tamtéž, s. 74.

189 Vycházel s podtitulkem „časopis československé socialistické opozice“.

190 FORMANOVÁ – GRUNTORÁD – PŘIBÁŇ, c. d., s. 84.

společnosti.“¹⁹¹

Římský exilový časopis se soustředil zejména na události v Československu, a proto nejvíce referoval o zprávách z domova, hlavně co se týče politiky. Redakce publikovala své rozbory a komentáře k československým událostem a časopis, stejně jako *Informační materiály*, pozorně sledoval procesy s odpůrci normalizovaného režimu, proces s Chartou 77 a s VONS. Zahraniční dění reflektoval okrajově a spíše se koncentroval na opoziční síly na východě. Kulturní příspěvky začaly vycházet pravidelněji až od roku 1980 pod názvem „Čtení na léto“, což bylo zvláštní vydání (vycházelo jednou za rok) o české a slovenské literatuře a zakázaných autorech.¹⁹²

Výrazný rozdíl mezi *Listy* a INFOMATem je opět ten, že západoněmecký čtvrtletník byl psán jako levicová alternativa k *Listům*, což potvrdili i členové redakce¹⁹³. *Listy* se mimo jiné více koncentrovaly na dění v Československu a nesledovaly tolik dění ve světě. Třetí diferencí byla skutečnost, že se redakční tým Jiřího Pelikána skládal z bývalých komunistických politiků, čím se jistě odlišoval *Informačních materiálů*.¹⁹⁴

„[...] dominující okruh ‚Listů‘ jsou bývalí funkcionáři komunistické strany, kteří prošli jinou osobní a politickou socializací, než my. Naše politizace probíhala povětšinou mimo stranu a různá členství ovlivnila jen pramálo náš politický vývoj.“¹⁹⁵

191 *Listy*, roč. 1, 1971, č. 1, s. 1.

192 FORMANOVÁ – GRUNTORÁD – PŘIBÁŇ, c. d., s. 84–85.

193 *Informační materiály*, roč. 11, 1981, č. 37, s. 5; též e-mailová korespondence autorky s Jiřím Borešem, 16. 4. 2014.

194 *Informační materiály*, roč. 3, 1973, č. 7, s. 5; též *Informační materiály*, roč. 6, 1976, č. 20, s. 3

195 *Informační materiály*, roč. 6, 1976, č. 20, s. 3.

Závěr

Bakalářská práce se věnovala západoněmeckému levicově orientovanému časopisu *Informační materiály* vydávanému v letech 1971 až 1982.

V redakčním týmu většinou působilo kolem pěti lidí a během existence *Informačních materiálů* se jednotliví členové měnili. V redakci působil například Jan Koukal, jenž psal pod zkratkou JaK, Richard Szklorz, Jan Pauer pod pseudonymem Jan Skála, Pavel Liška, Ivana Šustrová píšící pod jménem Olga Němcová, později se připojil Jiří Boreš.

Časopis mohl vycházet díky členským příspěvkům a hlavní finanční pomoc přicházela od trockistické francouzské sekce Sjedeného sekretariátu IV. internacionály, která byla pro redakci důležitou oporou v Paříži.

Hlavním záměrem *Informačních materiálů* bylo podávat necenzurované zprávy o Československu a zahraničí, přičemž se autoři soustředili především na události v socialistických zemích a na opoziční skupiny, které měly být inspirací pro československou opozici. Obsahovou strukturu čtvrtletníku tvořily většinou tři základní okruhy – opoziční hnutí, události ve světě a kultura. Články o československé opozici abonenty informovaly o aktuálních represích a procesech s „nepřáteli socialismu“. V počátečních letech fungování časopisu byl značný prostor věnován procesu s Hnutím revoluční mládeže, členové redakce zveřejňovali dokumenty této skupiny a informovali o solidárních akcích na podporu obžalovaných. Co se týče zpráv o zahraničních opozičních aktivitách, tak téměř v každém čísle můžeme najít články o Sovětském svazu a zemích východního bloku. Redakce dokonce vydala i speciální 36. číslo věnované polským událostem. Autor článku, Jan Pauer, se podrobně zabýval průběhem stávek polských dělníků, do kterých se zapojilo na půl milionu osob. Rubrika zabývající se událostmi ze světa měla široký záběr a referovala například o válce ve Vietnamu nebo o vítězství socialistického kandidáta na post prezidenta v Chile. Kulturní příspěvky, nacházející se v závěru každého čísla, informovaly o zajímavých knižních publikacích, filmech a literatuře.

Závěrem lze dodat, že *Informační materiály* se od časopisů *Svědectví* a *Listy* lišily především ve svém levicovém zaměření na marxismus a také v tom, že pokládaly

za více než důležité informovat o událostech ze světa, které proto tvořily podstatnou část čtvrtletníku.

Seznam zkratek

ARS	Akademická rada studentů
ČLR	Čínská lidová republika
ČSM	Československý svaz mládeže
ČSSR	Československá socialistická republika
DM	Deutsche Mark (Německá marka)
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
HRM	Hnutí revoluční mládeže (také RSS – Revoluční socialistická strana)
INFOMAT	Informační materiály
JCR	Jeunesse communiste révolutionnaire (Mladí komunističtí revolucionáři)
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
KOR	Výbor na obranu dělníků (Komitet Obrony Robotníků)
KSČ	Komunistická strana Československa
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
MFA	Movimento das Forcas Armadas (Hnutí ozbrojených sil)
MIR	Movimento de Izquierda Revolucionaria (Hnutí revoluční levice)
NDR	Německá demokratická republika
NSL	Názorové sdružení levice
NSR	Německá spolková republika
PSDS	Polská sjednocená dělnická strana
RSS	Revoluční socialistická strana (viz HRM)
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
SC	Societas Cosmopolitica
SDS	Sozialistischer Deutscher Studentenbund (Socialistický svaz německého studentstva)
SDS	Students for a Democratic Society (Studenti pro demokratickou společnost)
SKJ	Svaz komunistů Jugoslávie
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
StB	Státní bezpečnost
SVS	Svaz vysokoškolského studentstva Čech a Moravy
UK	Univerzita Karlova
UNEF	Národní svaz francouzských studentů
USA	United States of America (Spojené státy americké)
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
VDR	Vietnamská demokratická republika
VONS	Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných
VR	Vietnamská republika

Seznam pramenů a literatury

1 Prameny

a) periodika

Informační materiály

Krtek, dostupné z: <http://www.vons.cz/krtek>.

Listy, dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/digitalni-studovna>.

Svědectví, dostupné z: <http://www.scriptum.cz/svedectvi/>.

b) paměti

PLOGSTEDTOVÁ, Sibylle: *V síti dějin. Zatčena v Praze po roce 1968*, 1. vyd. Brno, Doplněk 2002, ISBN 80-7239-127-5.

SUK, Jaroslav – HOCHMAN, Jiří – FILIP, Ota: *Počátky odporu proti normalizačnímu režimu ve vzpomínkách účastníků. Materiály, studie, dokumenty, číslo 8/1997*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1997.

UHL, Petr – PAVELKA, Zdenko: *Dělal jsem, co jsem považoval za správné*, 1. vyd. Praha, Torst 2013, ISBN 978-80-7215-466-1.

c) rozhovory s pamětníky

E-mailová komunikace autorky s Jiřím Borešem, 4. 4. 2014, 16. 4. 2014.

E-mailová komunikace autorky s Janem Pauerem, 3. 5. 2014, 18. 5. 2014.

E-mailová komunikace autorky s Jacquesem Rupnikem, 12. 5. 2014.

E-mailová komunikace autorky s Richardem Szklorzem, 25. 6. 2014.

Rozhovor Petra Blažka s Ivanou Šustrovou, BLAŽEK, Petr: Bylo nás pět, rozhovor s Ivanou Šustrovou o vydávání českého exilového časopisu za berlínskou zdí, in: *Listy*, dvoutříměsíčník pro kulturu a dialog [online], [vid. 15. 5. 2014], dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=034&clanek=040318>.

2 Literatura

ALAN, Josef, et al.: *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945–1989*, Praha, Lidové noviny 2001, ISBN 80-7106-449-1.

BLAŽEK, Petr, et al: *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1969*, Praha, Ústav českých dějin FF UK a Dokořán 2005, ISBN 80-7363-007-9.

BLAŽEK, Petr – PAŽOUT, Jaroslav (eds.): *Dominový efekt. Opoziční hnutí v zemích střední Evropy a pád komunistických režimů v roce 1989*, 1. vyd. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2013, ISBN 978-80-7285-166-9.

CUHRA, Jaroslav: *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý, od roku 1918*, 1. vyd. Praha – Litomyšl, Paseka 2006, ISBN 80-7185794-7.

ČECHMÁNKOVÁ, Tereza: *Exilová periodika a jejich reflexe 2. poloviny 60. let 20. století* (magisterská práce), Brno, FF MU 2012.

FORMANOVÁ, Lucie – GRUNTORÁD, Jiří – PŘIBÁŇ, Michal: *Exilová periodika. Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských tisků vydaných po roce 1945. Libri Prohibiti*, 1. vyd. Rychnov n. Kněžnou, Ježek 1999, ISBN 80-85996-24-3.

GILCHER-HOLTEYOVÁ, Ingrid: *Hnutí '68 na Západě. Studentské bouře v USA a západní Evropě*, 1. vyd. Praha, Vyšehrad 2004, ISBN 80-7021-698-0.

JAKLOVÁ, Alena: *Čechoamerická periodika 19. a 20. století*, 1. vyd. Praha, Academia 2010, ISBN 978-80-200-1810-6.

JEŘÁBEK, Vojtěch: *Českoslovenští uprchlíci ve studené válce*, Brno, Stilus 2005, ISBN 80-903550-0-5.

OTÁHAL, Milan: *Opozice, moc, společnost 1969/1989. Příspěvek k dějinám „normalizace“*, Praha, Maxdorf 1994, ISBN 80-85800-12-8.

OTÁHAL, Milan: *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*, Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2011, ISBN 978-80-7285-137-9.

PAŽOUT, Jaroslav: *Mocným navzdory. Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*, 1. vyd. Praha, Prostor 2008, ISBN 978-80-7260-186-8.

PAŽOUT, Jaroslav: Radikálně levicová opozice v Československu v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století, in: STEHLÍK, Michal, et al.: *Kreiského éra v Rakousku a období normalizace v ČSSR*, 1. vyd. Praha, FF UK v Praze a Togga 2013, ISBN 978-80-7308-480-6.

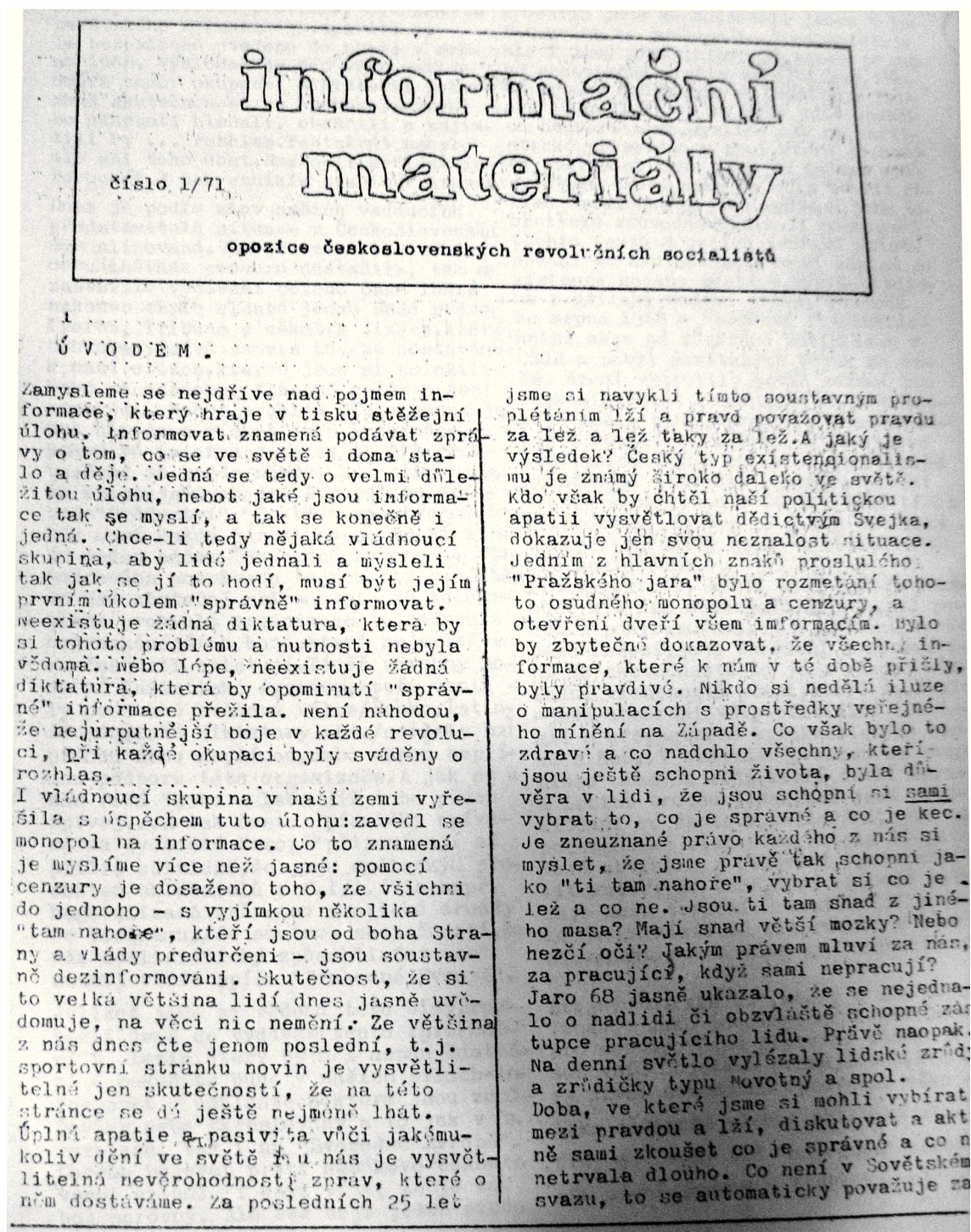
PEČÍNKÁ, Pavel: *Pod rudou vlajkou proti KSČ: osudy radikální levice v Československu*, 1. vyd. Brno, Doplněk 1999, ISBN 80-7239-031-7.

PELIKÁN, Jiří: *Sozialistische Opposition in der ČSSR. Analyse und Dokumente des Widerstandes seit dem Prager Frühling*, Frankfurt am Main, Europäische Verlagsanstalt 1974.

Příloha

Obrázek 1: Titulní strana prvního čísla Informačních materiálů (Informační materiály, roč. 1, 1971, č. 1).....	71
Obrázek 2: Titulní strana třetího čísla. Tuto podobu si pak INFOMAT zachoval po celou dobu jeho vydávání. (Informační materiály, roč. 2, 1972, č. 3).....	72
Obrázek 3: Tiráž 26. čísla (Informační materiály, roč. 8, 1978, č. 26).....	73
Obrázek 4: Redakce musela čtenářům připomínat zaplacení předplatného (Informační materiály, roč. 8, 1978, č. 29, s. 36).....	74
Obrázek 5: Upoutávka na novou desku „Egon Bondy“ s Happy Hearts Club Banned od skupiny The Plastic People of the Universe (Informační materiály, roč. 8, 1978, č. 29, s. 3).....	75
Obrázek 6: Zvláštní příloha časopisu o zatčení signatářů Charty 77 a členů VONS (Zvláštní příloha Informačních materiálů, roč. 9, 1979, č. 32).....	76
Obrázek 7: Karikatura Leonida I. Brežněva s Josifem V. Stalinem a nápisem „Stalinismus je mrtev!“, který dokazuje odmítavý postoj redakce na stalinismus (Informační materiály, roč. 10, 1980, č. 35, s. 2).....	77
Obrázek 8: Speciální 36. číslo o polských stávkách dělníků a vzniku hnutí Solidarita (Informační materiály, roč. 10, 1980, č. 36).....	78
Obrázek 9: Stávkový informační zpravodaj Solidarnosc v 36. čísle časopisu (Informační materiály, roč. 10, 1980, č. 36, s. 35).....	79

Obrazová příloha

Obrázek 1: Titulní strana prvního čísla *Informačních materiálů* (*Informační materiály*, roč. 1, 1971, č. 1).

informační materiály

časopis československých revolučních socialistů

Colletti: Moc a demokracie v socialistické společnosti	1
K charakteru represe v Československu	7
Odpor proti represí v ČSSR	10
Diskuse štětínských dokařů s Gierkem /z magnetofonového záznamu/	13
K situaci v Jugoslávii	20
Národnostní otázka v SSSR	23
Dopis lotyšských komunistů	25
K událostem v Renaultce	34
Bengálsko Bengálcům	36
Surrealismus v Československu	40

číslo 3

duben 1972

cena: 1,50 DM
2 fr

Obrázek 2: Titulní strana třetího čísla. Tuto podobu si pak INFOMAT zachoval po celou dobu jeho vydávání. (*Informační materiály*, roč. 2, 1972, č. 3).

informační materiály

Časopis "informační materiály" vychází 4x ročně. Předplatné na jeden ročník činí:

Evropa a zámoří /lodní poštou/ DM 10,00
zámoří /letecky/ DM 15,00

Brožurky účtujeme zvlášť. Platit je možno buď bankovním převodem na naše bankovní konto, v hotovosti nebo šekem. Šeky musí být vystaveny na "infomat, West Berlin". Nepošílejte doporučené dopisy. Čtenáři v Československu dostávají všechny naše publikace samozřejmě zdarma.

Podepsané články a články označené jako diskusní příspěvky nepocházejí od redakce a nevyjadřují tedy nutně její mínění.

- revolučně marxistické brožury -

Z ediční řady 'revolučně marxistické brožury' můžeme dodat tyto texty:

Ernest Mandel, O byrokracii /56 stran,
DM 3,00/
Isaac Deutscher, Socialistická koncepce
člověka /10 stran, DM 2,00/
Lev Davidovič Trockij, Zrůdná revoluce
/288 stran, DM 20,00/
Jacek Kuron a Karol Modzelewski, Otevřený
dopis PSDB /78 stran, DM 4,00/
Pavel Kohout, Josef Šarkovský a Ludvík Va-
culík, Rozhovory a prohlášení /40 stran,
DM 3,00/

Bankovní konto:
Sonderkonto infomat
24 20148 002
Berliner Bank
West Berlin

Adresa redakce:
ISP Verlag
/infomat/
Postfach 214
1000 Berlin 10
/West Berlin/

Obrázek 3: Tiráž 26. čísla (*Informační materiály*, roč. 8, 1978, č. 26).

Obrázek 4: Redakce musela čtenářům připomínat zaplacení předplatného (*Informační materiály*, roč. 8, 1978, č. 29, s. 36).

EGON BONDY'S
HAPPY HEARTS CLUB
BANNED
PLASTIC PEOPLE

Z LET 1973–74

TEXTY EGONA BONDYHO

PRVNÍ DESKA PLASTIC PEOPLE!

PRVNÍ PUBLIKACE S EGONEM BONDYEM!

PRVNÍ DESKA ROCKOVÉ ALTERNATIVNÍ

KULTURY VE VÝCHODNÍ EVROPĚ!

BOŽÍ MLÝN PRODUCTION, LONDON

Obrázek 5: Upoutávka na novou desku „Egon Bondy“ s Happy Hearts Club Banned od skupiny The Plastic People of the Universe (*Informační materiály*, roč. 8, 1978, č. 29, s. 3).

informační materiály

Zvláštní příloha k části nákladu čísla 32

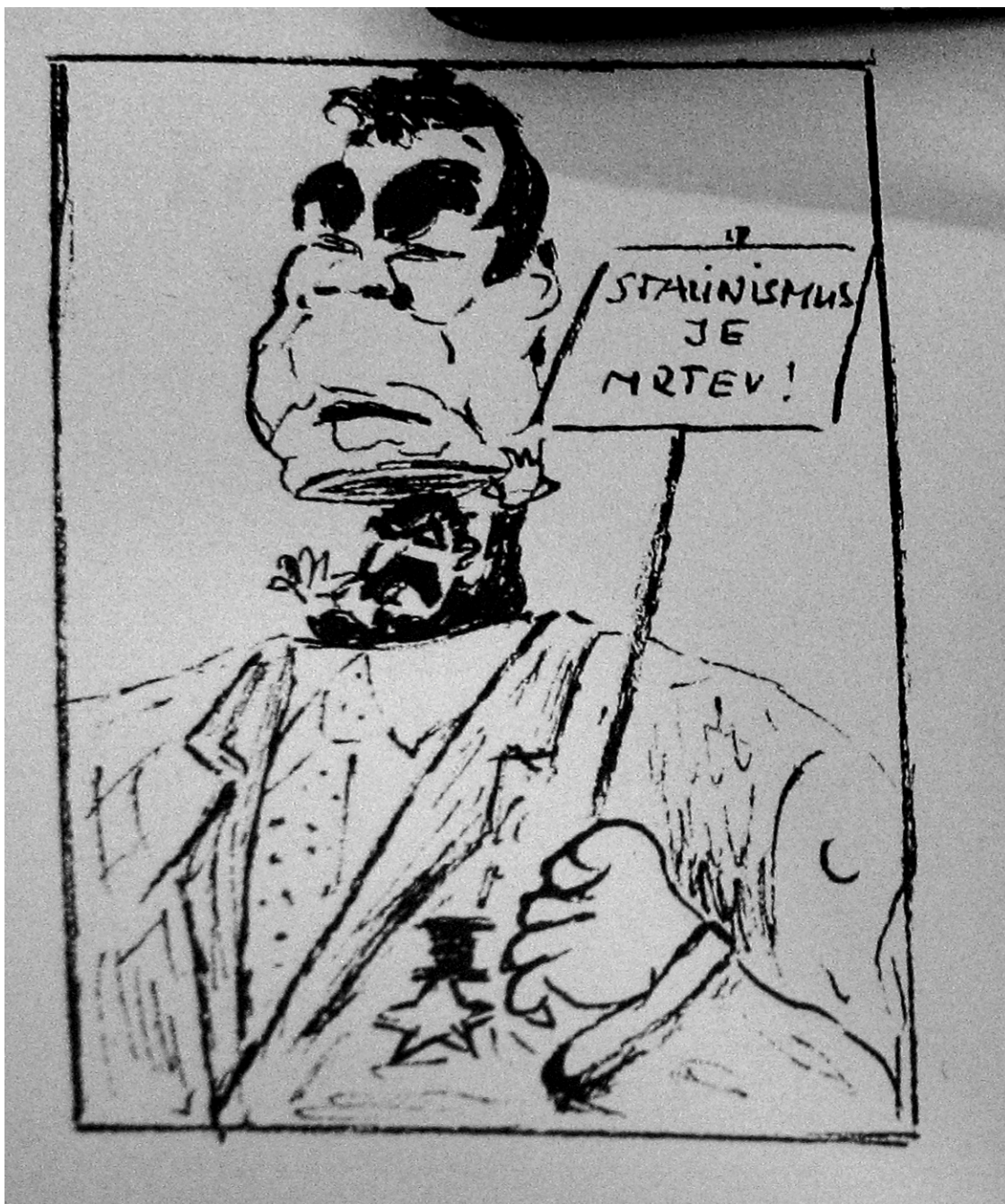
Zásah československých orgánů proti signatářům Charty 77 a členům VONSu

Koncem května, kdy došlo k zatčení členů VONSu, bylo číslo 32 informačních materiálů již v tisku. Proto chceme touto přílohou informovat alespoň část našich čtenářů o tomto zásahu a o ohlase v zahraničí.

V úterý 29. května 1979 došlo v Praze k zatčení několika členů Výboru na obrenu nespravedlivě stíhaných a současně signatářů Charty 77, z nichž deset osob se dosud nachází ve vazbě a v nejbližší době očekává proces; obžaloba je konstruována podle proslulého paragrafu 98, odst. 2 - podvracení republiky. Ve vazbě se nacházejí:

Otta Bednářová
Jarmila Bělíková
Václav Benda
Jiří Dienstbier
Václav Havel
Ladislav Lis
Václav Melý
Dana Němcová
Jiří Němec
Petr Uhl.

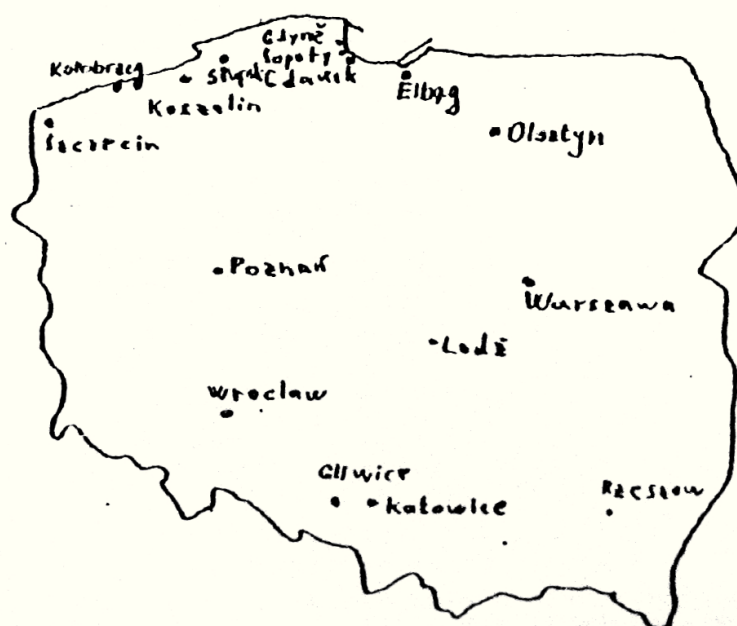
Obrázek 6: Zvláštní příloha časopisu o zatčení signatářů Charty 77 a členů VONS
(Zvláštní příloha *Informačních materiálů*, roč. 9, 1979, č. 32).

Obrázek 7: Karikatura Leonida I. Brežněva s Josifem V. Stalínem a nápisem „Stalinismus je mrtev!“, který dokazuje odmítavý postoj redakce na stalinismus (*Informační materiály*, roč. 10, 1980, č. 35, s. 2).

informační materiály

Časopis Československých

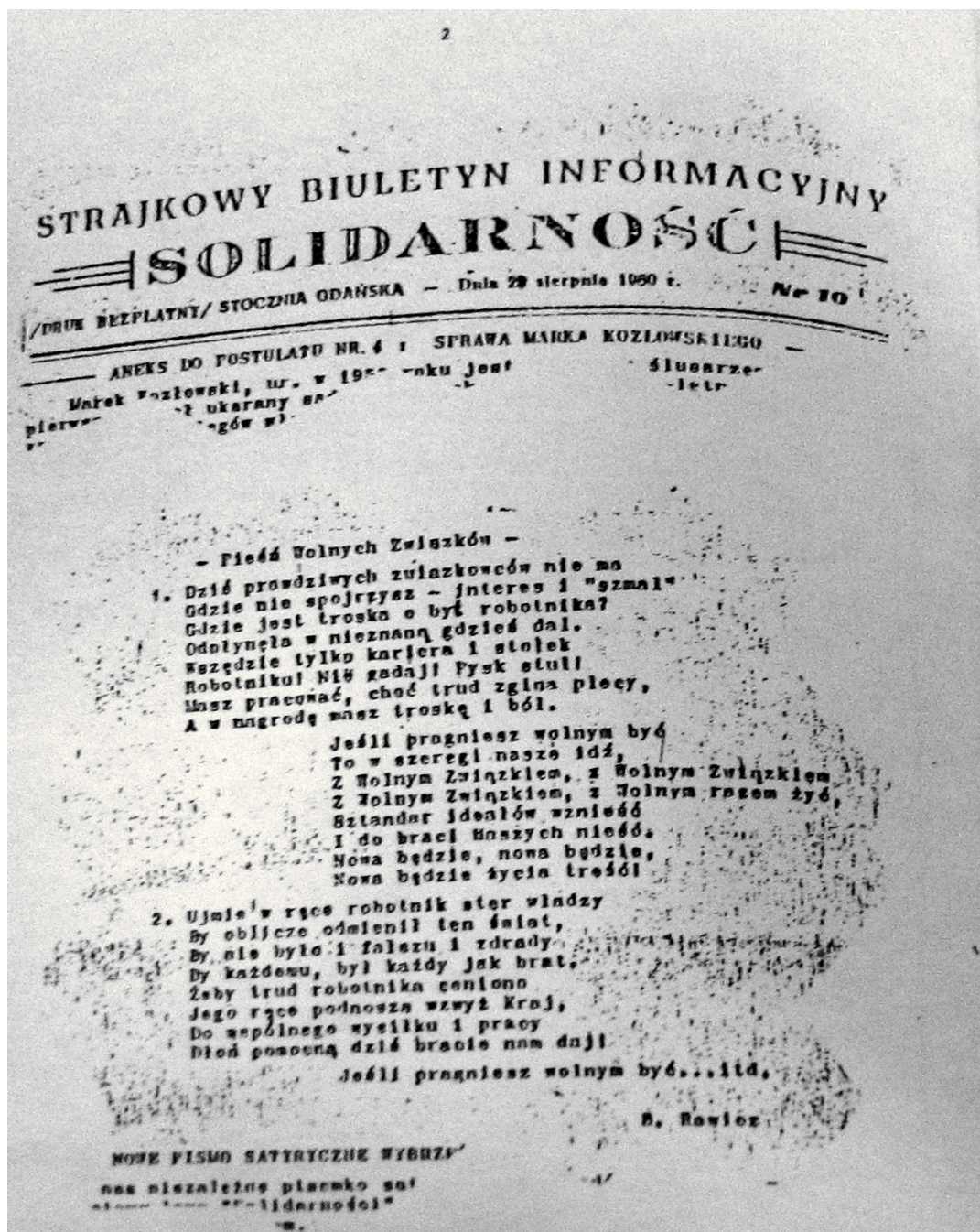
Větší polská města, ve kterých se v létě 1980 stávkovalo.

x 36

POLSKÉ DÍLNO

z říj 1980
cena DM 2,-

Obrázek 8: Speciální 36. číslo o polských stávkách dělníků a vzniku hnutí Solidarity
(Informační materiály, roč. 10, 1980, č. 36).

Obrázek 9: Stávkový informační zpravodaj *Solidarnoszcz* v 36. čísle časopisu
(Informační materiály, roč. 10, 1980, č. 36, s. 35).